

TIJDING 2017-1

Heemkundekring Het Zuidkwartier 40 JAAR

INHOUD:

TIJDING 2017-1

HIERBOVEN OP DE WAL
PAGINA 3

JAC JANSEN,
EEN BIJNA VERGETEN WEST-
BRABANTSE LUCHTVAARTPIONIER
PAGINA 4

DE SCHORT
PAGINA 12

HET 'STENEN TIJDPERK'
OP DE BRABANTSE WAL
DEEL 2
PAGINA 14

STRIP PRINSES PAULIENTJE
PAGINA 30

BINNENWEG 33
PAGINA 34

SCHATTEN IN ONS MUSEUM
PAGINA 36

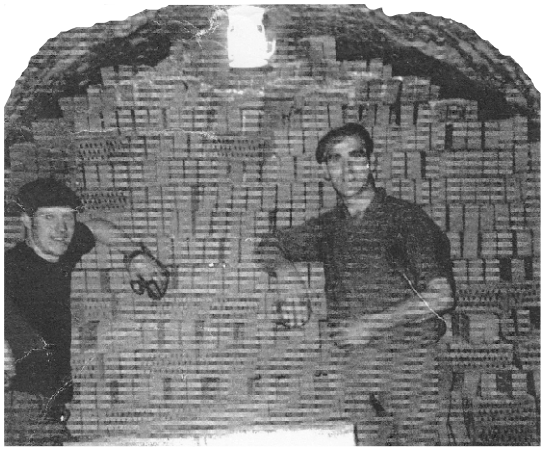
UN VOOGELVERAOLTJE
PAGINA 38

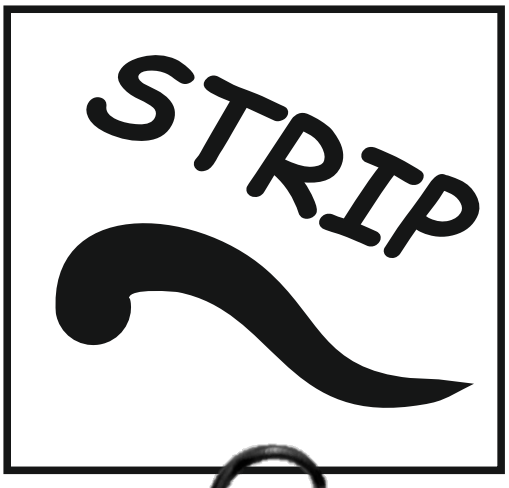
GASTENBOEK MUSEUM en
TENTOONSTELLING
PAGINA 43

INGEZONDEN BRIEF
PAGINA 50

foto: Hanneke Marcelis

VOORWOORD

Nadat in november 2010 burgemeester Fränzel al een gedenkzuil onthulde van Jac Jansen, kreeg deze vliegpionier uit onze regio oktober vorig jaar ook nog een straatnaam vernoemd in Hoogerheide. Dat dit volkomen terecht is blijkt uit het artikel dat Loe Baltussen ons daarop stuurde, helaas te laat voor ons decembernummer. Graag willen wij het alsnog publiceren.

De geur van een schort op pagina 12 doet bij Jeanette van den Berg-Buijs herinneringen herleven aan de plaatselijke baakster in Putte.

Met deel 2 van *Het 'Stenen Tijdperk' op de Brabantse Wal* stapelt Jac van den Bussche op pagina 14 zijn stenen verder in de oven van steenfabriek De Vijver.

Onze nieuwe vicevoorzitter Bert Janssens komt niet alleen met een lyrisch gedicht op pagina 3, maar start ook een stripfeuilleton over prinses Paulientje op pagina 30.
Heel ons jubileumjaar 2017 - *40 jaar heemkundekring Het Zuidkwartier!* - zal er een aflevering volgen, dus in totaal 3x4 pagina's.

Verder in dit feestnummer veel aandacht voor onze eigen werkgroepen, zoals de dialectgroepbijdrage in de vorm van vogelpraat op pagina 38, de museumrubriek op pagina 36, een greep bevindingen uit het museumgastenboek op pagina 43 en een artikeltje over ons heemhuisje in Hoogerheide, pagina 34.

Dat museummedewerkster Franka Stoutjesdijk afgelopen tijd ook actief is geweest als redactielid leest u in haar ingezonden brief op pagina 50, geschreven naar aanleiding van het artikel *'De teugels even losgelaten!!!*' van André Jansen.

Veel leesplezier,

de redactie

Inhoud:

– Voorwoord ....p. 02
– Gedicht: Hierboven op de Wal, *Bert Janssens,* .....p. 03
– Jacobus Adam Jansen 1897–1971, een bijna vergeten West-Brabantse luchtvaart pionier, *Loe M M Baltussen,* .....p. 04
– De schort, *Jeanette van den Berg-Buijs* .....p. 12
– Het 'stenen tijdperk' op de Brabantse Wal, deel 2 De Vijver*, Jac van den Bussche* .....p. 14
– 'n Wereldster uit Ossendrecht, Prinses Paulientje, het kleinste meisje ooit! deel 1, *Bert Janssens* .....p. 30
– Binnenweg 33, *Maria Pals - Broosus* .....p. 34
– Schatten in ons museum Den Aanwas, De teerkast, *tekst Hetty Kappelhof*.....p. 36
– Un voogelveraoltje, *Jan Luysterburg* .....p. 38
– Gastenboek museum Den Aanwas, *bezoekers, samenstelling en foto's M.Rosskamp* .....p. 43
– Tentoonstelling, *Fotogroep Zuidwesthoek Bergen op Zoom, redactie,* .....p. 49
– Ingezonden brief n.a.v. het artikel 'De teugels even losgelaten!!!', *Franka Stoutjesdijk* .p. 50
– Tijding, kroniek van heemkundekring Het Zuidkwartier, *bestuur* .....p. 52

Hierboven op de Wal

door Bert Janssens

Door het leven verbonden
als in een eeuwenlange strijd,
en het leed ondervonden
van ons land door de tijd.
Toch ervaar ik het niet als zonde
en ik raak het ook niet graag kwijt.
Ik ben vergroeid met deze gronden
en met alles wat er gedijt.
Land van Schelde en heide,
van veen en moeras.
Erfgoed van zwoegen in armoe
en van lopen in de pas.
Hierboven op de Wal,
de Brabantse Wal,
waar het leven in eenvoud voor je ligt.
Hierboven op de Wal is 't toch het mooist van al,
waar weerbarstig Brabant nog
straalt uit elk gezicht.
Verdeeld en grondig uitgebuit,
door adel en kooplui geknecht.
Men heeft ons nooit gebroken
en de strijd is nooit geslecht.
Dit is ons eigen stukske Brabant,
vaak vergeten of genegeerd.
Maar juist deze schrale bodem
heeft mij het leven geleerd.
Land van kermis en van koers,
van leem en van zand.
Erfgoed van kloosters en kerken,
jou heb ik mijn hart verpand.
Hierboven op de Wal, de Brabantse Wal,
aan ons door Schelde en Noordzee gegeven.
Hierboven op de Wal waar we samen bovenal
door de eeuwen heen onszelf zijn gebleven.

JACOBUS ADAM JANSEN 1897 – 1971

Een bijna vergeten West-Brabantse luchtvaartpionier

Loe M M Baltussen

Onder grote belangstelling is op 14 september 2016 in Hoogerheide de Jac Jansenweg onthuld. De weg is vernoemd naar de grondlegger van het vliegveld in Woensdrecht. Jac Jansen zelf heeft nooit écht in de belangstelling gestaan en velen zullen zich afvragen wie hij precies is geweest. Het besluit van het Woensdrechts gemeentebestuur om een weg naar deze West-Brabantse luchtvaartpionier te vernoemen is dan ook een hommage aan Jac Jansen die sinds zijn overlijden in 1971 langzaam in de vergetelheid is geraakt.

Jacques Adam Jansen is op donderdag 9 december 1897 in Bergen op Zoom geboren. Hij is een zoon van smid Bernardus Jansen (1873-1938) en Johanna van Eekelen. Het gezin Jansen-Van Eekelen woont dan aan de Potterstraat. Later zijn ze verhuisd naar Coehoornstraat 23. Jac Jansen is de oudste van zes kinderen. Zijn grootvader Adam Jansen (1826-1885) en overgrootvader Petrus Jansen (1798-1875) zijn geboren en getogen in Woensdrecht. In de jongensjaren van Jac Jansen komt de luchtvaart met vallen en opstaan van de grond.

Sergeant-vlieger Jac Jansen (links) met instructeur voor een Fokker D.VII op Soesterberg. (Foto ca. 1920).

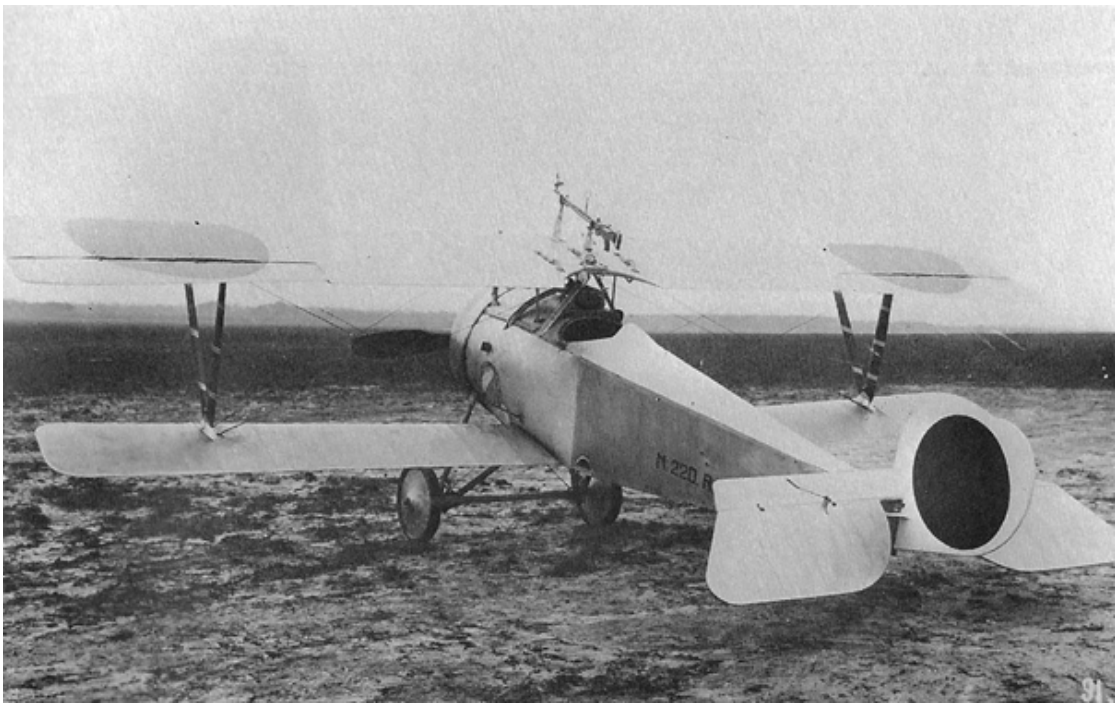
Van invloed

Jac Jansen is 5 jaar als Wilbur (1867-1912) en Orville Wright (1871-1948) op donderdag 17 december 1903 hun eerste gemotoriseerde vlucht maken. Als hij elf jaar is, vliegt de Frans-Russische graaf Charles de Lambert (1865-1944) op zondag 27 juni 1909 in Etten-Leur voor het eerst met een motorvliegtuig boven Nederland. De vliegerij krijgt meer en meer vorm en de groeiende belangstelling en het enthousiasme voor de luchtvaart in ons land is enorm. Nog voordat in Nederland in 1909 op de Molenheide bij Gilze-Rijen de eerste vliegschool wordt opgericht, gaat in die tijd al een aantal Nederlanders, militairen en burgers, naar Frankrijk, Duitsland of zelfs naar Oostenrijk om er hun vliegbrevet te halen. Bij Koninklijk Besluit Nr. 29 van 16 april 1913 wordt op dinsdag 1 juli 1913 de militaire Luchtvaartafdeeling opgericht. De Eerste Wereldoorlog kort daarna, is feitelijk de aanjager geweest voor de verdere ontwikkeling van het vliegtuig en de luchtvaart. Al deze gebeurtenissen zijn van invloed op de beslissing van Jac Jansen

om in 1919 dienst te nemen bij de militaire Luchtvaartafdeeling op Soesterberg, de bakermat van de latere Koninklijke Luchtmacht. Hij wordt er opgeleid tot sergeant-vlieger en behaalt zijn Groot Militair Brevet op woensdag 5 mei 1920.

Ups en *downs*

Jac Jansen lest op vliegtuigen van het type Spijker V-2. Daarnaast heeft hij ook gevlogen op Fokker C.I's. Na zijn opleiding maakt hij deel uit van het detachement dat vanuit Soesterberg op Schiphol is gestationeerd. Het merendeel van zijn vluchten vliegt hij met een Nieuport-Spijker-XI. Vliegen gaat in die tijd niet vanzelf. Voor menige vlieger is het een kwestie van vallen en opstaan. Ook Jansen heeft die *ups* en *downs* gekend. Hij is twee keer bij een landing over de kop geslagen, heeft drie noodlandingen gemaakt en is een keer gewond geraakt door de propeller van een Fokker C.I waarin hij samen met sergeant-vlieger Gerrit Geijssendorffer (1892-1947) vloog. Hij maakte met een Spijker V-2 een crash op het vliegveld van Oost-Souburg, waarna de kist moest worden afgeschreven. Maar op vrijdag 11 maart 1921 gaat het op Schiphol faliekant mis bij zijn start met een Nieuport-Spijker-XI (reg. NSP 236). Waarschijnlijk door een te lage snelheid direct na de start, glijdt hij af in een bocht, kan dat niet meer herstellen en smakt tegen de grond. Jansen overleeft de crash, maar loopt een zodanig ernstige beenbreuk op dat hij, nog geen jaar na zijn brevettering, wordt afgekeurd als militair vlieger. Voor de rest van zijn leven zou hij altijd moeilijk blijven lopen. Later schrijft zijn vriend, de Zeeuwse sergeant-vlieger Andries van der Poest Clement (1908-1986), dat Jac Jansen net zoals Gerrit Geijssendorffer een van de eerste KLM-vliegers zou zijn geweest als hem dat ongeluk niet was overkomen.

Met dit vliegtuig heeft Jac Jansen zijn allerlaatste vlucht bij de LVA gevlogen. De registratie van deze Nieuport-IX is N.220. Na te zijn uitgerust met een zwaardere motor wordt het vliegtuig aangeduid als Nieuport-Spijker XI.C.1 met als registratie NPS.236. Jac Jansen is met dit vliegtuig uit een bocht gegleden en gecrasht. Hij heeft het ongeval overleefd, maar in zijn verdere leven heeft hij altijd moeilijk kunnen lopen. (Foto: Nederlandse Militaire Luchtvaart in beeld deel 1, uitg. Europese Bibliotheek, Zaltbommel, 1977, ISBN 90-288-0057-3).

Bouwclub

Jac Jansen is dan 23 jaar en gaat niet bij de pakken neerzitten. Met het pensioentje van de Luchtvaartafdeeling en enige ondersteuning van zijn vrienden gaat hij in het Duitse Mittweida aan de technische hogeschool machinebouw studeren en in Frankenhausen vliegtuigbouw. Want ondanks zijn handicap blijft hij enthousiast voor de luchtvaart. Hij krijgt een baan als *diplom*-ingenieur vliegtuigconstructeur, eerst bij Fokker in Amsterdam-Noord en later bij Koolhoven op Waalhaven. In die tijd bouwt Jac Jansen voor de aardigheid vliegtuigmodellen. Maar wat Fokker en Koolhoven kunnen, kan hijzelf ook. In de periode 1932-1934 bouwt hij met een paar vrienden, ook luchtvaartenthousiasten, een Lippisch-Stamer Zögling-I Schulgleiter, zweefvliegtuig. Dat gebeurt in de werkplaats van zijn vader aan de Wouwseweg in Bergen op Zoom waar Jac zelf intussen ook werkt. In het bouwclubje zit ook Frits Diepen (1915-1974), die dan 19 jaar is, net zijn gymnasium heeft gehaald en dan al eigenaar is van de Difoga garage in Bergen op Zoom. Later wordt Diepen directeur bij Fokker, vliegtuigbouwer en oprichter van zijn eigen luchtvaartonderhoudsbedrijf Avio-Diepen op Ypenburg. Wielerkampioen Toine Mazairac (1901-1966), de latere directeur van de Opel garage in Bergen op Zoom en Jan Bovée (1910-1986) uit Halsteren zijn ook van de partij. Maar een vliegveld is er nog niet.

De Eendenkooi

Ten noordoosten van Hoogerheide is in die periode een groot werkverschaffingsproject aan de gang. Het gebied is bekend onder de naam De Eendenkooi. Het terrein, zo'n 38,5 ha, wordt geheel ontgonnen. De bedoeling daarvan is de nieuwe grond te verpachten voor land- en tuinbouw. Als in 1933 blijkt dat de verpachting tegenzit, stapt Jac Jansen uit Bergen op Zoom naar burgemeester Jacobus Johannes Maria Rubert (1890-1935) van Woensdrecht met de vraag of hij er zou mogen vliegen. Die koestert al langer visionaire gedachten over de luchtvaart en heeft al enige contacten met de KLM. Jansen vindt in de burgemeester een grote promotor om van De Eendenkooi een echt vliegveld te maken. Jac Jansen is een gedreven man, bescheiden ook, met een goede dosis gezond verstand, maar ook iemand met kennis van zaken en techniek, organisatietalent, vlie-

Tussen 1932 en 1934 wordt De Eendenkooi ontgonnen. Het werkverschaffingsproject moet 38,5 ha bouwland opleveren. Bij gebrek aan machinerieën worden paarden en ossen ingezet voor de egalisatie van het terrein. (Foto: Gemeentearchief Woensdrecht).

gervaring en idealen. Als hij zo'n 20 gelijkgestemde luchtvaartenthousiasten bij elkaar heeft weten te brengen richt hij op donderdag 25 januari 1934 in het etablissement De Hollandsche Tuin in Bergen op Zoom de Bergen-op-Zoomsche Zweefclub op.

Zweefvliegen

Nog geen vijf weken later, op maandag 5 maart 1934, gaat de gemeenteraad akkoord. De Eendenkooi wordt een luchtvaartterrein en zal worden verhuurd aan de Bergen-op-Zoomsche Zweefclub. Helaas is er op de Eendenkooi in 1934 geen meter gevlogen omdat het te drassig is, het grondwerk nog niet gereed en het veld nog niet is goedgekeurd. De eerste starts met de nieuwe Lippisch-Stamer Zögling-I Schulgleiter die Jac Jansen en Frits Diepen hebben gebouwd, worden op zondag 14 okt 1934 gemaakt op de drooggevallen Groote Meer in Ossendrecht. Pas in 1935 vliegt de zweefvliegclub voor het eerst op De Eendenkooi. Officieel is het luchtvaartterrein voor de oorlog nooit goedgekeurd. Toch heeft Jac Jansen zich al die jaren sterk gemaakt om er te kunnen blijven vliegen. Dat kon alleen dankzij een gemeentelijke vergunning. Het heeft Jac Jansen en de zweefvliegclub er niet van weerhouden om van De Eendenkooi een echt vliegveld te maken.

J.J.M. Rubert, Burgemeester van Woensdrecht (1890-1935) is op 27-jarige leeftijd benoemd tot burgemeester van Woensdrecht. Jac Jansen vindt in hem een grote promotor voor de aanleg van een vliegveld op De Eendenkooi. Zijn visionaire gedachten om daarmee de economische ontwikkeling van Woensdrecht te stimuleren, krijgen in 2007 een nieuwe dimensie met de plannen voor Maintenance Valley dat later Aviolanda Business Park is gaan heten. (Foto: Gemeentearchief Woensdrecht).

Geen behoefte

Maar als op zondag 22 december 1935 burgemeester Rubert veel te jong overlijdt, is de belangstelling van buiten voor het vliegveld al snel aan het dalen. Ook in de gemeenteraad is er gemor. Het onderhoud kost de gemeente veel meer dan aanvankelijk gedacht. Nog voordat het terrein helemaal klaar is, heeft de KLM al laten weten er bij nader inzien geen gebruik van te maken. De nieuwe burgemeester, Adolfus Adrianus Benedictus Vermeulen (1891-1944), komt er al gauw na zijn aantreden achter dat het vliegveld er is gekomen terwijl er geen behoefte aan was. De gemeenteraad en, zonder ze bij name te benoemen, hogere instanties zijn daar volgens hem verantwoordelijk voor. In 1938 haakt ook de Luchtvaartafdeeling af. Die ziet geen militair-strategisch belang in het vliegveld van Woensdrecht voor de verdediging van ons land. Hoewel, vreemd genoeg, De Eendenkooi tot 10 mei 1940 voor Defensie altijd een hulpvliegveld is gebleven. Ook Verkeer & Waterstaat laat de gemeente desgevraagd weten dat ze geen behoefte meer heeft aan het vliegveld. Daarmee stemmen alle betrokkenen in met de door de Gemeente Woensdrecht voorgestelde 'tijdelijke opheffing van het vliegveld'. In de raadsvergadering van 20 december 1938 wordt met sympathie voor de zweefvliegers, uitgebreid gesproken over de nieuwe bestemming van het terrein. Daarmee keert de gemeente terug naar de oorspronkelijke agrarische bestemming van het terrein. De zweefvliegers krijgen de toezegging dat de situatie over tien jaar opnieuw zal worden bekeken. Op vrijdag 17 februari 1939 wordt afgesproken dat De Eendenkooi op vrijdag 1 september 1939 definitief wordt gesloten.

Op zondag 14 oktober 1934 vinden de eerste starts van de Bergen-op-Zoomsche Zweefclub niet op De Eendenkooi plaats, maar op de drooggevallen Groote Meer in Ossendrecht. V.l.n.r. Louis Hazen, Caspar Stuart, wielerkampioen Toine Mazairac, Jan Daalmans, Toine de Groot, op de bok Jac Jansen, topturner Pieter Hoedelmans sr., jongste bediende Rinus Anthonissen, een onbekende en Frits Diepen. (Foto: collectie Piet H.B. Michielsen, Bergen op Zoom).

Zomer 1936. Op De Eendenkooi houdt de Luchtvaartafdeeling militaire manoeuvres. Heel Hoogerheide is er voor uitgelopen. Minstens 15 Fokker C.V.'s hebben aan de oefening deelgenomen. Het onverharde pad beneden van links naar rechts is de huidige Kooiweg. (Foto: Nederlands Instituut voor Militaire Historie).

Gevorderd

Dankzij de persoonlijke zorg van Jac Jansen als oprichter, bestuurder en instructeur van de Bergen-op-Zoomsche Zweefclub is het vliegveld in deze moeilijke jaren blijven bestaan. Zonder zijn inzet zou De Eendenkooi al kort na de ingebruikname een andere bestemming hebben gekregen. Het is achteraf beschouwd een geluk bij een ongeluk dat bij de afkondiging van de Algemene Mobilisatie op dinsdag 29 augustus 1939 het vliegveld en de opstallen worden gevorderd door het leger. Het vliegveld wordt zelfs een reserve-vliegveld. Vanaf dat moment zijn er altijd militairen op De Eendenkooi geweest. Op 11 november 1939 landt kapitein I.A. Alers op De Eendenkooi. Hij brengt de commandant van het Bewakingsdetachement, reserve eerste luitenant A.H.P. Ballot, de bevelen over van de commandant van het 2e Luchtvaartregiment, luitenant-kolonel-waarnemer J.H. van der Sar. Oud-sergeant-vlieger Jac Jansen krijgt het bij luitenant Ballot voor elkaar dat de sinds 1936 zo geheten R.K. Brabantse Aeroclub het vliegveld mag blijven gebruiken tot het terrein onklaar wordt gemaakt. Ook luitenant-kolonel Van der Sar is daarbij betrokken. Als begin april 1940 De Eendenkooi met zo'n 250 grote betonnen putringen wordt geblokkeerd voor mogelijke landingen van vijandelijke vliegtuigen, staan ook de zweefvliegers aan de grond. Wat volgt is de Duitse bezetting van het vliegveld en de bevrijding van ons land vijf jaar later. Het vliegveld is er, hoe dan ook, gebleven. En dat is zeker niet op de laatste plaats te danken aan de inzet van Jac Jansen vóór de oorlog.

Luchtvaartpionier

Na de oorlog is Jac Janssen als erevoorzitter betrokken bij de oprichting van de West-Brabantse Aeroclub op 20 oktober 1949. Daarmee zet de WBAC de historie van de zweefvliegerij op Woensdrecht voort, zij het nu als medegebruiker van de Vliegbasis Woensdrecht. Hij heeft ervoor gezorgd dat de luchtvaart in het algemeen en het zweefvliegen in het bijzonder tot op de dag van vandaag onverbrekelijk zijn verbonden met Woensdrecht. Ing. Jac A. Jansen is voor de Zuidwesthoek met recht een luchtvaartpionier wiens naam in een adem zou mogen worden genoemd met die van andere West-Brabantse luchtvaartcoryfeeën als Adrie van Campenhout, de oprichter van het Vliegveld Seppe in 1949, Heerma van Voss die in 1909 Charles de Lambert naar Etten-Leur haalde voor de eerste motorvlucht boven ons land en in 1910 de eerste Nederlandse Vliegvereniging op de Molenheide bij Gilze oprichtte, en Frits Diepen, een van de belangrijkste personen achter de opbouw van de Nederlandse luchtvaartindustrie na de oorlog.

Van historisch belang

Ing. Jac A. Jansen is met burgemeester Rubert degene geweest die de aanzet heeft gegeven voor de aanleg van het vliegveld. Samen met de zweefvliegers van de door hem opgerichte Bergen-op-Zoomsche Zweefvliegclub heeft Jac Jansen in praktische zin van De Eendenkooi een echt vliegveld gemaakt. Het behoud van het luchtvaartterrein is - ondanks de bedenkingen daartegen binnen de gemeenteraad na het overlijden van burgemeester Rubert - in grote mate te danken aan de inspanningen van deze West-Brabantse luchtvaartpionier.
Zijn inzet vóór de oorlog is dan ook maatschappelijk en sociaal, economisch en cultureel van groot historisch belang voor de

luchtvaartbestemming die het terrein pas na de oorlog officieel heeft gekregen. Hij heeft daarmee de basis gelegd voor de werkgelegenheid zoals we die nu kennen in Woensdrecht en op de luchtmachtbasis.

De onthulling van de Jac Jansenweg in Hoogerheide draagt eraan bij dat men zich de naam van deze luchtvaartpionier goed zal herinneren.♣

In augustus 1947 zorgen een zevental zweefvliegers waaronder Jac Jansen, Jan Bovée, Karel Broese van Groenau en nog vier anderen voor de aanschaf van de Pander Multipro met registratie PH-AIX. Het vliegtuig werd 'Klaasje Zevenster' gedoopt, wat verwijst naar het aantal eigenaren. De foto is gemaakt bij gelegenheid van de luchtdoop van de familie Jansen uit Eindhoven. Links Jan Bovée, bestuurslid, staand rechts Jac Jansen en rechts op de grond de vaste vlieger Dries van der Poest Clement sr. (Foto dd. 1937)

Een gezellige drukte op De Eendenkooi, maar ter gelegenheid waarvan ? (Foto dd. 1938)

De commandant van het Bewakingsdetachement, reserve-eerste luitenant A.H.P. Ballot, kreeg op vrijdag 10 november om 16u00 instructies over de blokkades op De Eendenkooi om te voorkomen dat er vreemde vliegtuigen zouden landen. 'Het begon reeds te schemeren. Eenige oogenblikken daarna landde Kapitein I.A. Alers uit Zeist die mij mijn opdracht kwam geven om loopgraven te graven. Hij zei dat wij grooten haast moesten maken, aangezien de Duitsche aanval diezelfde nacht verwacht werd'. Toch krijgt Jac Jansen het nog voor elkaar om te kunnen blijven zweefvliegen tot begin april 1940… (Foto: Nederlands Instituut voor Militaire Historie)

Geraadpleegde bronnen:
Wim Adriaansen, *In Vogel Vlucht, Zeventig jaren sport- en zweefvliegen boven West Brabant*, uitg. West Brabantse Aero Club, Roosendaal, 2004.
Wim Adriaansen, *Vliegtuigbouw in Bergen op Zoom*, De Waterschans, jg.46 nr.3, sep 2016, uitg. Geschiedkundige Kring Bergen-op-Zoom.
L.B, *Het ontstaan van de Vliegbasis Woensdrecht*, De Waterschans, jg.39 nr.4, dec 2009, uitg. Geschiedkundige Kring Bergen-op-Zoom.
A.P. de Jong e.a. *Vlucht door de tijd, 75 Jaar Nederlandse Luchtmacht*, uitg. Bevelhebber der Luchtstrijdkrachten, Unieboek b.v. Houten, 1988.
Frits Gerdessen, Nico Geldhof, Harm J. Hazewinkel, Spijker, *de eerste Nederlandse Vliegtuigfabriek*, uitg. KNVvL Afd. Luchtvaartkennis, Voorburg, 2002.
A. van der Poest Clement, *Wij vlogen als Vogels*, uitg. Brabantia Nostra, 1984.
John W.R. Taylor, Michael J.H. Taylor, David Mondey, *Het Groot Guinness Luchtvaart Boek*, uitg. Luitingh, Laren NH, 1977, ISBN 90-245-0677-8.

Jac Jansen is als erevoorzitter in 1949 betrokken bij de oprichting van de West-Brabantse Aeroclub (WBAC). Met de WBAC wordt de historie voortgezet van de Bergen-op-Zoomsche Zweefclub, die in 1936 de R.K. West-Brabantse Zweefclub is gaan heten. De foto is gemaakt bij gelegenheid van het 70-jarig bestaan van de zweefclub in 2004. (Foto Frans de Guise).

DE SCHORT

Op internet gevonden en aangevuld door Jeanette vd Berg – Buijs

Het voornaamste gebruik van oma's schort was, om haar jurk te beschermen, omdat ze er maar een paar had,
Maar ook omdat het makkelijker was, om een schort te wassen in plaats van een jurk.
Ze gebruikte de schort ook als pannenlappen, om de pannen van de kachel of uit de oven te halen. Het diende ook om de tranen en de vuile neus van de kinderen af te vegen.
En als ze de eieren uit het kippenhok ging halen, was de schort ook heel handig, om de eieren te dragen.
Als er visite kwam konden haar verlegen kinderen onder haar schort schuilen. En als het koud was kon ze haar armen er in draaien en opwarmen.
Het was ook heel geschikt om de menige zweetdruppeltjes af te vegen, als ze gebukt stond over de kachel, met koken.
Hout voor de kachel werd ook in de schort binnen gebracht.
Uit de tuin droeg ze van alle soorten groenten naar binnen, en als de erwten gedopt waren gingen de schillen in de schort.
In de herfst werd de schort gebruikt om de appels op te rapen, die onder de boom lagen.
Als oma onverwacht visite aan zag komen, je stond er van te kijken, hoeveel meubeltjes dat oude schortje nog kon stoffen, in een paar seconden.
Als het eten klaar was, ging ze naar buiten en zwaaide met haar schort, dan wist iedereen dat het tijd was om binnen te komen.
Het zal nog lang duren, voordat iemand uitgevonden heeft, wat voor zo veel doelen gebruikt kan worden, zoals het schortje.
Maar vergeet ook niet !! In deze tijd, zouden wij er gek van worden, te weten hoeveel bacteriën er in dat schortje zaten.. ***Toch heb ik er nooit wat aan overgehouden.***
Of toch ..... LIEFDE ♣

← mijn overgrootmoeder Antoinnetta Hoecks, geb. 15-1-1842, droeg ook altijd zo'n schort. Ze is 90 jaar geworden en was gehuwd met Franciscus Buijs geb. 3-2-1830.

Zo'n schort riep bij mij nog een herinnering op.
Toen ik 5 of 6 jaar oud was had ik graag oorbelletjes in mijn oren maar had daarvoor helaas nog geen gaatjes. Dat was niet zo moeilijk want om de hoek van onze straat Achterstraat-Grensstraat woonde Wies den Bette en die kon wel gaatjes in de oren prikken.
'Kom straks maar naar mijn toe', zei ze. Ik was wel wat bang voor de dingen die ging gebeuren. *'Kom maar in mijn schort staan',* zei ze tegen mij en drukte mijn neus stevig in haar schort en sloeg de zijkanten over mij heen. Het was zo gepiept; voor ik er erg in had zaten de ringetjes in mijn oren. Ze smeerde er nog wat olie aan tegen het zweren en klaar was kees.
Als ik er nu aan terugdenk ruik ik nog de geur van haar schort, een heel aparte geur, misschien van het wassen en/of drogen. Er waren toen nog geen wasmachines en droogkasten en lekkere geurtjes van de zeep. Men waste met water en zeep in een teil en gedroogd werd er op het bleekveldje.

Wie was die Wies den Bette?
Haar echte naam was Louise Crabeels, geboren op 16-4-1868. Zij was een goede sociale vrouw en iedereen kende haar. Zij was een baker (vroedvrouw) in Putte en stond altijd voor iedereen klaar; alles kon bij haar.
Louise was eind 19e eeuw met haar man Joseph Crabeels vanuit België naar Nederland gekomen. Aan de Grensstraat hadden ze een woonhuis met café. Zij kregen vier kinderen: een jongen Louis, geboren in 1896 en drie meisjes, Albertina, de oudste Thil genoemd, geboren in 1898; Netje en Elisa, geboren in 1905.
Het was er altijd druk want naast het gezin was er het café en er waren ook regelmatig kostgangers. En altijd waren er wel kinderen van de armste mensen of kinderen van moeders die moesten bevallen en ook kinderen die het thuis moeilijk hadden.
Haar eigen kinderen werden al vlug ingezet bij het werk in het gezin. Thil, de oudste dochter, leerde al snel het bakeren en ging met haar moeder mee en werd vroedvrouw. Na enige tijd kwamen er twee kostgangers in huis vanuit St Willibrord, Hubertus en Marijn Wijnings. Deze wilden een Paternosterfabriekje oprichten bij Louise aan huis. Al gauw kwamen er vrouwen en meisjes leren hoe zij de kraaltjes aan elkaar moesten maken en al snel werd er gesproken over het Paternosterschooltje. Het draaide zo goed dat er al vlug naar een ander pand werd uitgekeken nl. in België aan het kerkplein. Hubertus Wijnings had zijn oog laten vallen op Thil, de dochter van zijn kostvrouw. In 1923 trouwden zij en hun eerst kind werd boven het fabriekje in België geboren. Het gezin groeide snel en ging verhuizen naar een woning in Nederlands Putte aan de Beukendreef, "Stella Maris"' (zie Tijding 2016-1, p.16), een villa van Graaf Moretus waarmee Hubertus een goede verhouding had. Samen kregen Hubertus en Thil acht kinderen.
Thil heeft de zeer hoge leeftijd van 94 jaar mogen bereiken in huize 'Margaretha' in Huijbergen. Er is in Putte een straat vernoemd naar Hubertus Wijnings de 'Wijningsstraat'. Maar van mij had Wies den Bette er ook een verdiend.♣

Achterste rij vlnr: Lieza Hendrikx, dan een voor mij onbekende kloosterzuster, Irma Hendrikx (was ingetreden in het klooster), De jongen is Louis Guns (later Meester Guns).
2e rij vlnr: Netje, dochter van Wies Crabeels, daarnaast Lo Hendrikx, dan Wies zelf en daarnaast zit Thil. Vooraan links zit Josepha Wijnings, dochter van Thil.

Het 'stenen tijdperk' op de Brabantse Wal (2)

door Jac van den Bussche

Steenfabriek De Vijver in Woensdrecht

De Belg Alexander Schepers vroeg op 28 mei 1877 in Woensdrecht vergunning aan om ter plaatse van een gerooid dennenbos, sectie B 205, groot 1 ha 67 a 90 ca een veldoven te mogen bouwen voor steen, pannen, plavuizen en tegels. Dit terrein op het hooggelegen Zandfort stond beter bekend als De Wip. Deze vergunning werd hem al in juni van datzelfde jaar verleend.

Alexander Schepers, geboren te Merksplas op 1 juni 1843, was de zoon van Johannes Schepers en Christina Feuleleers. Zij waren steenbakkers die in Halsteren woonden. Alexander trouwde met Maria Ludovica van Loenhout en ging in Wouw wonen. Toen zijn vrouw overleed hertrouwde hij in 1874 met de Woensdrechtse Amalia van Veldhoven (let op de naam!), dochter van Frans van Veldhoven en Cornelia Meijs.

Alexander Schepers

Bekend is dat er in 1881/1882 36 mensen bij hem werkten. Van 1884 tot en met 1888 waren er 29 in dienst en van 1888/89 nog maar 15 man.
Omdat er op de afgelegen Wip veel stenen gestolen werden wilde hij er weg en herbeginnen achter zijn huis aan de Antwerpesestraatweg, ter hoogte van de Vinkenberg, zodat hij beter toezicht kon houden.
Tussen 1890 en 1900 is het bedrijf daarnaar verplaatst als definitieve locatie. Er werkten toen wel 30 man, waaronder 5 kinderen.
Daarbij had hij samen met Amalia ook een koffiehuis aan de straat onder de naam De Vijver. De steenfabriek en de wijk zouden overigens pas later de naam De Vijver krijgen. Die vijver werd wél door Schepers gecreëerd. Hij had leem nodig voor de stenen en haalde dat van zijn eigen terrein. Zo ontstond een diepte die volliep met water.

Twee werknemers, te weten C.J. Portier en A. Kostermans lagen bij Schepers in de kost; ze hebben bij hem het vak geleerd en zouden een belangrijke rol gaan spelen in de toekomst van de steenbakkerij. Schepers overleed in 1912. **We mogen hem wel zien als starter en grondlegger van de steenbakkerijen alhier.**

Hoewel we gezien hebben dat er eerder wel pogingen zijn ondernomen in de 19e eeuw. En bij recent onderzoek zagen we in het pondboek van 1772 van de gemeente Woensdrecht de huidige Wouwbaan beschreven als *De weg naar de steenoven…..* Mogelijk dat de leem hiervoor gehaald werd op de Eendenkooi. Helaas nog geen verdere gegevens hierover, maar zo'n weg wordt niet zomaar zo genoemd! In die tijd ging het mogelijk om een of meerdere, nog primitieve veldovens bij elkaar. Mogen we aannemen dat het vakmanschap ontbrak?

Foto: de zware Belgische bel, die werd gebruikt voor het aangeven van de schaft tijd op de steenfabriek en het einde van de werkdag. Hij is er nog, ergens op zolder bij een oud-werknemer.

A. SCHEPERS.
Koffiehuis „DE VIJVER".
Halt voor den Stoomtram.
Antwerpsche straatweg.
Steen-, Pannen-, Plavuizen- en Draineerbuizenfabriek.
WOENSDRECHT.

Hiernaast: een dubbele advertentie voor het koffiehuis en de steenfabriek én er is een halte voor de tram.

Schepers weduwe veranderde het koffiehuis in een café. Zij overleefde haar man 28 jaar en overleed in 1940. Haar begrafenis vond plaats op l0 mei, de dag dat hier de Tweede Wereldoorlog uitbrak! Tijdens de uitvaartdienst vond de pastoor de toestand plotseling te gevaarlijk worden, brak daarom de mis af en stuurde de mensen naar huis. Enkele vrijwilligers hebben haar daarna haastig begraven.

Onder: rechts het huis van Schepers aan de Antwerpsestraat waarlangs met de tram de stenen getransporteerd werden.

Hoogerheide "De Vijver"

Op 31 maart 1911 vroeg de eerdergenoemde kostganger Camiel J. Portier, een 120 kg wegende Belgische steenbakker, vergunning voor het oprichten van een nieuwe steenbakkerij daar.

Men was op het nieuwe terrein gestart met handvormproducten, die gebakken werden in een veldoven.

Hij wilde dit afbreken en er in plaats daarvan opnieuw een oven bouwen om steen, pannen, plavuizen en draineerbuisjes te vervaardigen, waarschijnlijk zoals die bij Hugo Jansen in Ossendrecht. De vergunning werd verleend op 28- 8-1912, aan de inmiddels eigenaar geworden Camiel Portier. Hij doopte de steenbakkerij *Steenfabriek Cam. Portier*. Verder volgde de gunning voor het plaatsen van een zuiggasmotor van 40 pk, waarmee de productie van o.a. stenen in één keer flink opgevoerd kon worden.

ook een ringoven te kunnen bouwen en richtte daartoe een naamloze vennootschap op. De *N.V. Steenfabriek de Vijver* nam een aanvang op 6-9-1918. In 1920 kreeg de steenbakkerij zijn ringoven.

De fabriek bestond uit:
- de ringoven met schoorsteen,
- het persgebouw met de vormmachine,
- de droogloodsen, 5 stuks van 120 meter en 12 van 100 meter lang, in totaal dus 1800 meter!
- Verder het zandkot,
- het gebouw met de paardenstallen, waarin ook het schaftlokaal was ondergebracht en de garages,
- de onderhoudswerkplaats,
- de kolenloods.

Het leemtransport naar de vormerij werd op smalspoor met kiepkarren aangevoerd en getrokken door een trekpaard. Deze eigen rails werd in 1933 aangelegd met een lengte van wel 3 km en een breedte van 60 cm. Voor de aansluiting op de voorbijkomende tramlijn Bergen op Zoom – Antwerpen was een railsbreedte van 90 cm gemaakt. De stenen werden met de tram vervoerd door Brabant of overgeladen voor verder vervoer in de haven van Bergen op Zoom. Ook het vervoer per vrachtwagen kwam op gang.

Zijn opvolger Adrianus Kostermans (1894-1974), de andere kostganger dus, werd er in 1918 directeur, met zo'n 30/36 man aan personeel. Kostermans wilde het groter aanpakken; hij had wel de ambitie maar waarschijnlijk niet het benodigde kapitaal ervoor. Met Daverveldts steenbakkerij op Lindonk met ringoven zou Kostermans bedrijf niet echt kunnen concurreren. Hij besloot geldschieters te zoeken om

Machinefab. Fa. A. Nerincx

Bijvoegsel tot de *Nederlandsche Staatscourant* van
Vrijdag 18 October 1918, n°. 244.

f 1.—

N°. 1454.

NAAMLOOZE VENNOOTSCHAP: Naamlooze Vennootschap Steenfabriek de Vijver, voorheen Cam. Portier, te Woensdrecht.

Heden, den zesden September negentienhonderd achttien, verschenen voor mij, Willem Jan van Gruting, notaris, standplaats hebbende te Bergen op Zoom, de heeren:

1. Petrus Franciscus van Kaam, aannemer, wonende te Bergen op Zoom;
2. Alexander Antonius Nerincx, industrieel, te Bergen op Zoom woonachtig;
3. Gerrit Joseph van Doorn, handelaar in bouwmaterialen, wonende te Krabbendijke, en
4. Govert Frederik Pieter van der Peyl, handelaar in bouwmaterialen, wonende te Terneuzen.

De comparanten verklaarden te hebben opgericht de: Naamlooze Vennootschap Steenfabriek de Vijver, voorheen Cam. Portier, zijnde op het ontwerp dezer akte de Koninklijke bewilliging verleend bij besluit van den zevenden Juni dezes jaars nummer 61, en zulks onder de navolgende bepalingen:

Naam en zetel.

Art. 1. De vennootschap is genaamd: Naamlooze Vennootschap Steenfabriek de Vijver, voorheen Cam. Portier, en is gevestigd te Woensdrecht.

Doel.

Art. 2. De vennootschap heeft ten doel het fabriceeren van steenen en aanverwante artikelen, benevens het verkoopen en handel drijven daarin.

Duur.

Art. 3. De vennootschap neemt een aanvang op heden

Hebben goedgevonden en verstaan:

Onze bewilliging te verleenen:

1°. enz.;

13°. op de overgelegde ontwerp-akte van oprichting van de naamlooze vennootschap: Naamlooze Vennootschap Steenfabriek de Vijver, voorheen Cam. Portier, te vestigen te Woensdrecht.

Onze Minister van Justitie is belast met de uitvoering van dit besluit.

's Gravenhage, 7 Juni 1918.

WILHELMINA.

De Minister van Justitie,
B. Ort.

50-jarig feest

In 1927 was er een bijzonder jubileum op De Vijver van Kostermans. Jan Verrezen, bijgenaamd 'Jantje Cor', ontving een koninklijke onderscheiding i.v.m. **zijn** 50-jarig dienstverband op de steenbakkerij. Hem werd een groot feest aangeboden in het Pannenhuis, met zijn familie en het gehele personeel van De Vijver, als bekroning op deze staat van dienst. Jantje Cor heeft vanaf de oprichting door Alexander Schepers in 1877 tot aan 1927 drie bazen gehad. Uit waardering kreeg deze geziene man van Calfven in de laatste jaren van zijn leven na zijn decoratie met veel respect de naam *Jan Medollie*. Hij overleed te Ossendrecht 25-5-1937, en was meer dan 50 jaar getrouwd geweest met Johanna Maria Wircx.
Door dat vaste werk konden centen worden gespaard. Ze bezaten diverse perceeltjes grond voor de land- en tuinbouw zowel aan de Bergstraat op Calfven als in de Noordpolder.

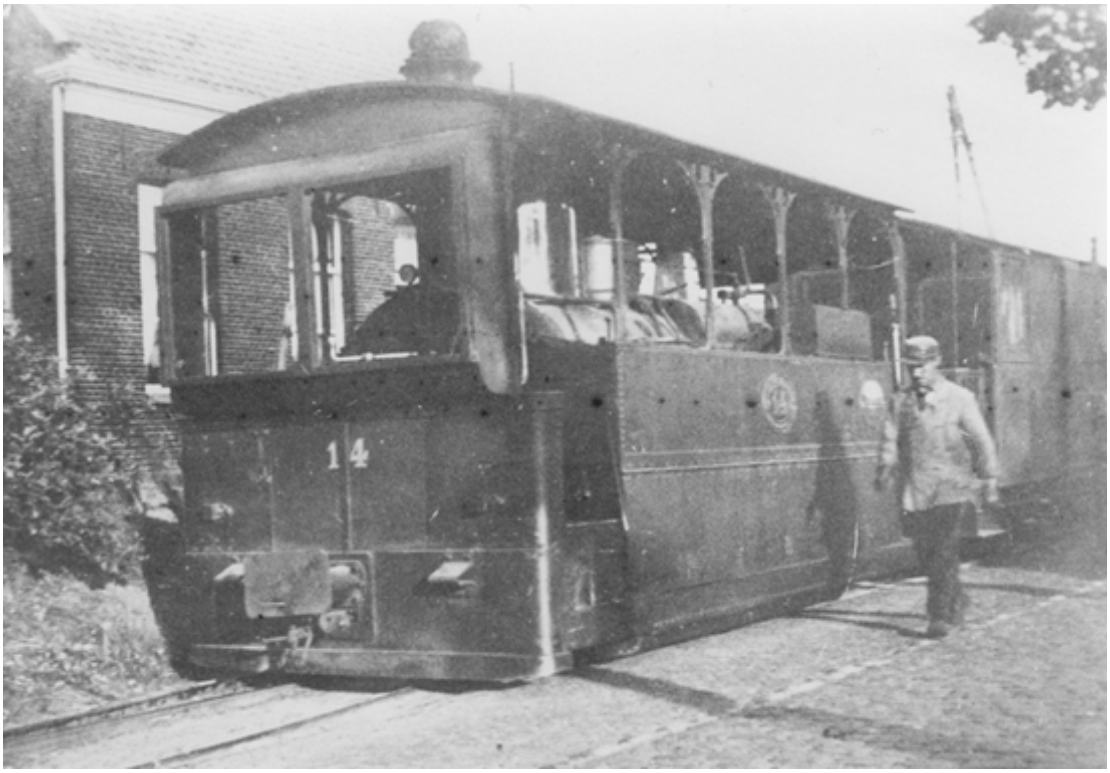
Jan Verrezen met dochter Roos ± 1925

Egidius Suijkerbuijk (Gied de Smid) vertelde over Jantje Cor dat deze bij Gieds voorvader een fiets had laten maken. Dat was in die dagen een luxe en toen nog het werk van de smid. Trouw kwam Jan voor onderhoud dan even langs voor bijstelling en doorsmeren. Met zuinigheid en onderhoud ging de fiets een leven lang mee.

← feest vanwege het 50-jarig dienstverband op de steenfabriek van Jan Verrezen, ofwel Jantje Cor, ofwel Jan Medollie

En ook een beetje feest vanwege het 50-jarig bestaan van de firma natuurlijk!

De tram Bergen op Zoom – Antwerpen kwam op het eigen terrein van de steenfabrieken om de stenen op te halen om afgevoerd te worden naar bijvoorbeeld de haven van Bergen op Zoom. Het was niet rendabel om de stenen naar de Antwerpse haven te brengen, omdat daar stenen al aangeleverd werden vanuit de Belgische steenfabrieken uit de buurt.

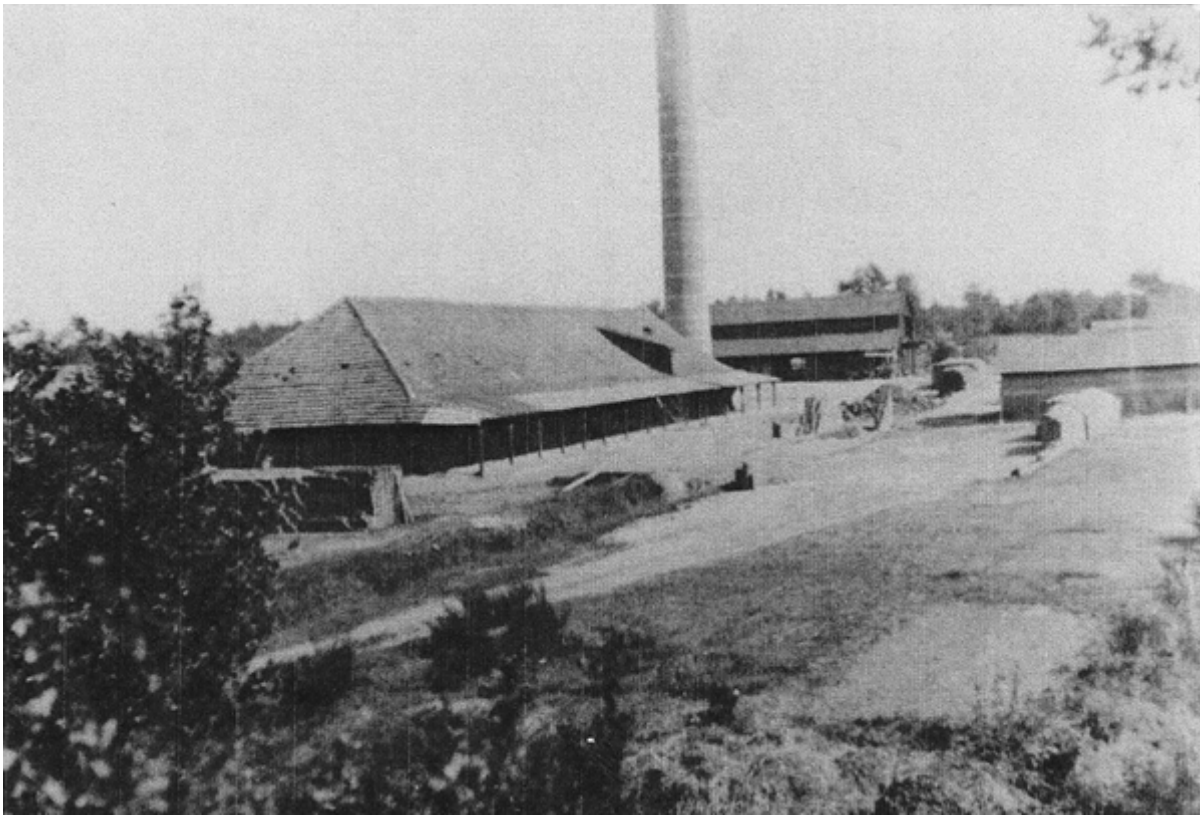

Rechts gedeeltelijk afgegraven heuvelrug voor het bouwen van de woning van directeur Janus Kostermans, die hij in 1959 liet bouwen op de plaats waar weduwe Schepers haar café had.

Foto boven: N.V. Steenfabriek de Vijver zette ook zijn eigen vrachtwagen(s) in.

Foto onder is van ongeveer 1930. De fabriek was gelegen aan de Antwerpsestraatweg ter hoogte van nr. 140, 45 ha groot aan de noordzijde begrensd door het westelijk deel van de vliegbasis, waaraan in een later stadium 13 ha werd overgedragen. Aan de oostzijde begrensd door de Fokkerfabriek, aan de zuidzijde door het Zandfort en aan de westzijde door de bebouwing langs de Antwerpsestraat en de Vinkenberg.

"*Seppe uit de gesteende familie*“

We laten ook 'Seppe' Konings, inzetter op *het* steenfabriek, zijn verhaal vertellen. Een man die stamt uit een familie, die haar sporen op de verschillende steenbakkerijen wel verdiend heeft. Seppe begon als 14-jarige jongen op de steenbakkerij van Jacobs & Carpentier aan de Ossendrechtseweg).
Zijn vader, Kees Konings, was daar als stoker, zijn broers Frans en Piet waren respectievelijk leemsteker en ovenwerker, en als jonge gast kon je snel gammen (tassen of hagen) leren.

De getroffen steenfabriek De Vijver in WO II. Geen persoonlijke slachtoffers gelukkig.

In 1940 is door de oorlogsomstandigheden bij de steenbakkerij Jacobs de productie gestaakt. Seppe is toen met zijn vader op de steenbakkerij van Kostermans, 'De Vijver', gaan werken. In 1943 werd Seppe door de Duitsers gedwongen zich te melden voor arbeidsinzet in Duitsland. Hij mocht niet klagen, want hij kwam daar bij een boer terecht. Dus geen gebrek aan frisse lucht en voeding.

Na zijn terugkomst in 1945 te Hoogerheide, net 14 dagen later, loopt Seppe directeur Kostermans tegen het lijf. Maar hij had zich heilig voorgenomen niet meer naar de steenfabriek terug te gaan. Toch kon deze hem bewegen weer op de steenoven te komen werken. Een plus dat hij werd gevraagd, een

min dat hij niet durfde te weigeren. Als ovenwerker, een 'warme' baan, was Seppe 's morgens altijd benieuwd waar de wind vandaan kwam. Dit was voor hem van belang i.v.m. de warme lucht die in de werkruimte bleef hangen of er door de wind werd uitgetrokken. Vele jaren bleef hij in dienst van meneer Kostermans. In 1968 zette Seppe als ovenman op steenbakkerij De Vijver definitief een punt achter deze periode. Hij begon een nieuwe baan als gemeenteambtenaar! Na de eerste dag in zijn nieuwe functie, zei hij 's avonds tegen zijn vrouw: *"Als ik voor dit werk ook nog geld krijg, dan heb ik het goed getroffen"*.

Het werk op de fabriek gebeurde vaak 'in akkoord' (in het aangenomen) of voor daggeld. Bij de boer verdiende men 12 gulden per week, echter bij de steenbakkerij (het Geleg) kon men 15 gulden per week verdienen. Het slechtste werk in de hete oven werd het beste betaald. Uitregenen, zoals bijvoorbeeld bij het polderwerk, bestond in dit vak niet. Ook niet het wisselen van werk: stoker bleef stoker; je stond in de leemput of je was inzetter of gammer, uitrijder of je ging met het paardje bij het leemtransport op het smalspoor met kiepkarren.

Het benodigde materiaal, de leem, werd oorspronkelijk op eigen terrein gewonnen. Maar ook werd leem, ca. 220.000 m3, verkregen van een stuk grond ten westen van het vliegveld en het Fokkerterrein, Diependaal geheten. Deze grond was eigendom van Kostermans, die het niet verkocht. Bij latere onderhandelingen met Defensie, die de grond nodig had voor de vliegbasis, werd bedongen dat Rijkswaterstaat de leem die vrijkwam bij aanleg van de startbanen op kosten van Defensie zou transporteren naar het terrein van de steenbakkerij. Hiervoor werd tussen 1954 en 1956, gedurende 2,5 jaar over drie sporen met kiepkarren de leem naar de steenbakkerij vervoerd. Deze lokaal gedolven oude leem was van zeer goede kwaliteit mede door menging die bij de afgraving ontstond, en dus graag door Kostermans benut. De restanthoop bergleem is later door Rijkswaterstaat gebruikt bij de Deltawerken.

De kiepkarren met leem werden door paarden (stevige Belzen) getrokken en begeleid over het eigen smalspoor van 60 cm breed. Dit laaggelegen pad om de leem over te vervoeren werd de klompengang genoemd.

Seppe bood ons nog een lijst aan met steenfabriekterminologie:

Beer = buiggereedschap voor smalspoor
Bels = een zwaar Belgisch werkpaard
Beschicker = bak waarin de aangevoerde leem werd gestort en gedoseerd
Bokkenpoot = gekromd stuk gereedschap, o.a. gekromde schopsteel
Chepappe = regelventiel in het rookafvoerkanaal van een ovenkamer
Excavateur = graafmachine voor o.a. leem
Gammen = diagonaalsgewijs kruislings opleggen van stenen (tassen of hagen)
Hiel = dwarsgeplaatst handvat
Hond = onderstel van kiepkar
Klepper = klein hit-achtig paard
Klimadrogen = klimaatgeregelde droging, met warmte uit de oven
Knippel = wielblok voor de kiepkar
Koeikes en dummekes = hand- en duimbeschermers
Kolorgang = mengvijzel – ook wel genoemd: kleipletmachine
Kruin = de bovenkant van de stookkamer of ovenkruin
Lummel = pal die het kiepen vrij laat of blokkeert
Opmollen = opscheppen van losse leembrokken
Pellen = stenen los van elkaar zetten voor extra windtoegang
Schabul = een helper bij het steenmaken
Schenkels = het gebogen deel van een gewelf / rondboog
Schouw = de schoorsteen
Sinteren = kristalvorming in de leem door verhitting
Spieker = smalle leemsteekschop
Strengpers = zware pers om de leemdichtheid en vacuüm te verkrijgen
Tabak houwe = pauze houden
Uit zette = de gebakken stenen uit de oven halen en sorteren
Vormeling = groene, ongebakken steen
Walswerk = walserij

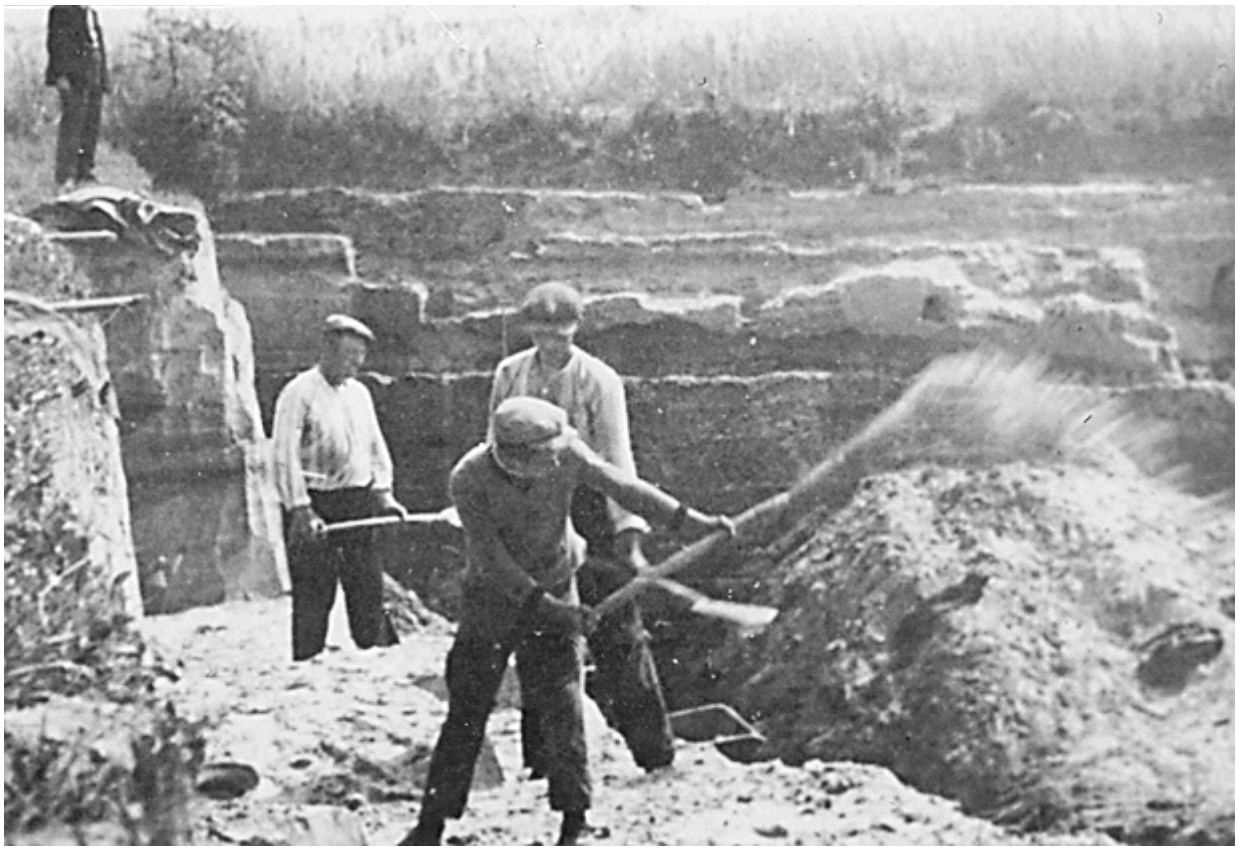
Zo werd de kiepkar genoemd ‘den hond’, en geblokkeerd door de ‘lummel’. Verder rijden van den hond werd voorkomen door de ‘knippel’.

Daar de machines veelal van Duitse makelij waren, zijn ook veel gebruikte namen aan die taal verwant.

Om het onderstaande bakprocedéverhaal te kunnen begrijpen heeft u beslist de lijst met 'steenkoolwoorden' van Seppe nodig om uiteindelijk tot een gebakken steen te kunnen komen!

Zoals reeds vermeld was leemsteken, waar eerst zand van verwijderd moest worden, zeer zwaar werk. De leem lag onder een laag zand van soms wel 3 tot 4 meter. Men werkte in terrassen; het lager gelegen terras werd voor leemafvoer gebruikt. Hierdoor ontstond ook de mogelijkheid om leemsoorten in bepaalde dieptes te mengen voor de vereiste kwaliteit.

Het hele jaar door werden stenen gebakken, maar al het andere: het winnen van leem, het vormen en opleggen van de 'vormelingen' in de droogloodsen, was seizoenwerk. Het seizoen begon in maart en eindigde eind oktober. Sommige mensen gingen daarna op de suikerfabriek in Halfweg werken tot het einde van de bietencampagne. Er werd in de winter veel in de bossen gewerkt, of graan gedorst bij de boeren.

Het leemsteken was zwaar werk en daarom werd EVEN TABAK HOUWE steeds van harte verwelkomd. Kortweg door de baas aangekondigd met ***TABAK!***

Om het kleven van de leem aan de spieker zoveel mogelijk tegen te gaan moest de snede van de schop voortdurend schoongemaakt worden. Hiervoor maakte men zelf een stukje houten gereedschap, het leuterke, een soort bokkepootje dat aan de achterzijde voorzien was van een hiel. Ook waren alle leemstekers gewapend met een conservenblikje water, dat hierbij ook gebruikt werd.

In het seizoen werkten er ca. 35 man op de steenbakkerij. Dit kon later teruggebracht worden naar 22 mensen door het aanschaffen van de excavateur. In 1961 introduceerde men het 'Klima'drogen, waardoor dit drogen niet meer seizoengebonden was.

Het vormen en persen van de stenen gebeurde in het persgebouw. De leem werd bij binnenkomst in de 'Beschicker' gestort, waarna ze via een uit metalen schakels bestaande transportband omhoog gevoerd werd en in de 'Kolorgang' kwam. Hier werd de leem door twee 5-ton zware wakswielen door een geperforeerde plaat gedrukt om zo een goedgemengde en fijn verdeelde leem te verkrijgen. De leem viel vanuit de 'Kolorgang' in het 'Walswerk' en ging hierna verder naar de 'Strengpers'. Daar werd de leem vacuüm gezogen om alle lucht er uit te verwijderen. Deze pers bracht de leemreep op breedte en dikte, om daarna in de snijmachine op lengte gemaakt te worden. Dit snijden werd niet met messen maar met draad gedaan (zoals bij kaas) om kleven te voorkomen.

Oorspronkelijk gebruikte men vermoedelijk als oven de z.g. veldbrand of veldoven, een piramidevormig bouwsel met eigen 'schouw'. In 1920 werd de grote ringoven gebouwd, ter vervanging van de oude oven**.** Deze grote ovaalvormige oven had twee lange zijden van 55 meter en bestond uit 24 kamers van 3 meter breedte met een hoogte van 2 meter. Alle kamers waren aangesloten op een gemeenschappelijk rookafvoerka-

naal dat naar een 35 meter hoge schouw leidde. Per kamer werd de trek naar het kanaal geregeld met een instelbaar ventiel, de 'chepappe'. De toevoerlucht kwam binnen door de geopende toegangsdeur van de kamer, die na het bakken leeggehaald werd. De toevoerlucht werd eerst door alle kamers gevoerd waar nog hete pasgebakken steen in lag, om voorverwarmd te worden alvorens de stookkamer binnen te mogen. Dit om te voorkomen dat de nog te bakken stenen door te koude toevoerlucht plaatselijk te veel zouden afkoelen. Het rookgas werd via de reeds met nieuwe, ongebakken stenen gevulde kamers vervolgens naar de schoorsteen gevoerd.

De kamers waren opgebouwd met leem 'gemetselde' steen. Door de inwerking van het vuur dienden er van deze kamers regelmatig een aantal 'kruinen' gerepareerd te worden. Het afbreken gebeurde in eigen beheer, maar voor het opnieuw opbouwen van de kruinen werden speciale metselaars vanuit het dorp ingehuurd volgens Frans van Sjaak van Sjaantjes, wiens vader een van die metselaars was. Dit alles werd gedaan terwijl het vuur 'lopende' was. Niet te traag, er moest 'geaveseerd' [vlot werken] worden.

Er werd altijd in 2 à 3 kamers gelijktijdig gestookt. Onder normale omstandigheden was het vuur in drie weken de gehele ringoven rond. Moesten er veel kamers gerepareerd worden dan vertraagde men de loop van het vuur wat.
Zeer van belang was dat het vuur aan bleef, daar het circa een half jaar duurde voordat de oven weer de juiste bedrijfstemperatuur had. De in dit half jaar gebakken stenen zijn van minder kwaliteit.

Allereerst werden er tot toegangsdeurhoogte ca. 1,5 meter stenen gestapeld met de koppen naar binnen gericht, waarna men om het ronde dak te vormen de binnenzijde ondersteunde met 'Schenkels', waar tegenaan stapelend doorgegaan werd tot aan het midden topsluitstuk. Dit sluitstuk en ook een aantal op het dak aangebrachte kolentoevoeropeningen werden bewerkt met vuurvast beton. Daarna werd het steunhout weggeslagen. Daarbij zag men de oven enigszins inzakken, [het zetten van de oven]. Per vulling werd in de kamertoegangsopening een deur aangebracht van een dubbele rij stenen; De rij werd gevuld met zand ter isolatie. Aan de binnenzijde werd de oven luchtdicht afgesmeerd met klei, waarbij ook een speciaal soort papier werd gebruikt om de zojuist gevulde kamer af te sluiten. Dit papier werd zodra het lopende vuur zich naar de volgende kamer moest verplaatsen, van boven door de kolentoevoeropening met een brandende dot poetskatoen weer stuk gebrand. Vaak verbrandde het papier al vanzelf.

Welk proces zich in de leem voltrekt tijdens het bakken is niet zo algemeen bekend. Worden de stenen te heet gestookt dan smelt de leem en zakken ze als pudding in elkaar. Dan gaat de oveninhoud verloren. Tijdens het bakken heerst er een temperatuur van ruim 1000 graden Celsius in de kamer. Of het stookproces tot een goed einde gebracht kan worden, is sterk afhankelijk van de kwaliteit van de stoker. Problemen zijn veel wind of storm. Gestookt werd op de vloer van de oven, waaromheen en erboven stenen gestapeld werden. Het vuur was tijdens het bakken niet bereikbaar en was slechts regelbaar door het regelventiel in het rookkanaal en door toevoeging van kolen door een aantal stookopeningen in de bovenkant van de ovenkamer. Per jaar werd 600 ton kolen verstookt.

Stokers door de jaren heen op De Vijver:

Frans Rens – De Rat, Frans Koolen – Vratje, Van Ostaay – Poesje, Jac Wesenbeek – Mon Tol, Kees Konings (vader van Seppe) – De Kijker: was dat omdat hij telkens in de stookgaten moest turen? , Kees van Hoof – De Toet, Harry Koolen – De Mossel, Jan de Crom – De Pruis, die 36 jaar op de steenfabriek heeft gewerkt, zowel bij De Vijver als bij Daverveldt.

Directeur Adrianus Kostermans met zijn kleindochter bij de afgraving naast het spoorlijntje

In 1958 was het weer groot feest op steenbakkerij De Vijver. Gevierd werd dat veertig jaar eerder Adrianus Kostermans directeur werd. Voor het voltallige personeel werd wederom een feest gegeven in het Pannenhuis te Hoogerheide.

Onderste rij knielend vlnr: stoker Frans Koolen, Jac de Leeuw, Vic de Nijs, Henk Koolen, Cor Verelst, Frans Mateeuwsen, P. Hussaerts, Stan Borremans

Middelste rij zittend vlnr: lid directie, chauffeur Harry Koolen, Piet Kostermans (zoon van A. Kostermans), Adrianus Kostermans, mevrouw Kostermans-van Dozen, baas Jan Koolen, lid directie, lid directie.

Achterste rij staand vlnr: Frans Rens, Jac Wesenbeek, Alfons Swagenmakers, Bart van Veldhoven, Seppe Konings, Alfons Mateeuwsen, Kees Goossens, Toon Bolders, Frans Konings (verscholen), Gerard Hack, Kees van Hoof, Janus Hussaerts, Rinus van Ostaay, Piet Konings, Frans van Ostaay, Piet van Veldhoven, Janus Hack

Om bedrijfseconomische redenen, zoals de plotselinge verdubbeling van de brandstofprijs en te kleinschaligheid ten opzichte van de groothandel werd in 1974 gebruik gemaakt van een saneringsregeling in de steenbakindustrie die nodig was door de sterk verminderde toepassing van baksteen in de bouw. De arbeiders konden nu in de havens van Rotterdam meer verdienen en in 1974 kwam er een einde aan steenfabriek De Vijver, waar de ringoven sinds 1947 aan een stuk door tot het einde toe gebrand had. Alles wat bleef is een ruïne.

Er resteerde nog een grote voorraad leem op de steenfabriek, die door het bedrijf Roem weggehaald werd. Het kon gebruikt worden ter verzwaring en verhoging van de dijken rond Bergen op Zoom in het kader van de Deltawerken.

In september l935 was Adrianus Kosterman gemeenteraadslid geworden, maar hij bleef steenbakker van beroep. De laatste wens van directeur Kostermans was, dat na zijn overlijden zijn as boven de oude fabriek zou worden uitgestrooid. Wat is geschied.

Foto linksboven: met deze eenvoudige kruiwagen werden in de begintijd stenen de ovenkamer binnengereden, maar Johnny Dierckx, de Nederlandse Schot (rechts) en Jan Michielsen maakten gebruik van een elektrisch wagentje (foto's midden en onder) waarop heel wat meer stenen, wel zo'n 300, gestapeld konden worden. Dit spaarde tijd, moeite en dus een werknemer uit.

Foto rechtsboven 1969: hurkend vlnr Piet Raats, Toon van Huffelen, Jan Michielsen.
Staand vlnr Jef Broosus, Martien Konings, Janus Besters, Rikus Verhaart.

Sommige arbeiders -hier op steenfabriek De Vijver- werkten bij verschillende steenfabrieken, dus ze waren ook wel te vinden op steenfabriek Daverveldt bijvoorbeeld of Jacobs Carpentier op de Ossendrechtse weg.

Foto onder: zittend vlnr: Stan Borremans, Jan Michielsen, Peer Hussaerts. Staand vlnr: Rinus van Ostaay, Fons Michielsen, Sjef Konings en Piet Buik.

Foto's en info op deze twee pagina's zijn afkomstig van Jan Michielsen.

Bronnen:
Werkgroep toponymie van heemkundekring Het Zuidkwartier in de jaren 1991/ 1992, bestaande uit Jac van den Bussche, Cor van Opdorp, Gied Suykerbuyk en C.F. Tijssen.

Gesprekken met o.a. directeur Piet Kostermans van steenfabriek De Vijver, en Seppe Konings die er jaren gewerkt heeft. ♣

'n Wereldster uit Ossendrecht

Paulientje Prinsesje

HET KLEINSTE MEISJE OOIT !

©B.J.

Ter gelegenheid van het 40-jarig Jubileum van hkk "Het Zuidkwartier"
27 maart 1977 - 27 maart 2017

ALS IN 1878 HET HUIS VAN MICHIEL EN ANNA MUSTERS IN JANUARI DOOR STORM BESCHADIGD WORDT...
BIEDT DAVID WITHAEGS HULP.
Ik heb nog 'n ast* die leeg is. Daar mogen jullie wel gaan wonen!
*CICHOREI-DROGERIJ
NA RUIM EEN MAAND MOEST ANNA BEVALLEN.
NEL VOS HIELP ALS KRAAMVROUW
EN DAT WAS MAAR GOED OOK, WANT...
Eerst dacht ik dat ze dood was
maar ze is alleen heel erg klein!
MAAR PAULIENTJE BLEEF KLEIN EN GROEIDE BIJNA NIETS.
IN 'N DORP RAAKT ZOIETS VRIJ SNEL BEKEND
Heb je de kleine van Anna gezien?
Ja!
Wat voor leven krijgt dat kind!
ZELFS DE MANNEN HADDEN HET ER AF EN TOE OVER
He, Michiel!
Zeg het eens.
Met die kleine kun je rijk worden.
ONDERWEG NAAR HUIS KREEG HIJ EEN IDEE!
Als we nu 's
met z'n drietjes
om te proberen
EN ZO GINGEN MICHIEL, ANNA EN PAULIENTJE OP WEG NAAR STABROEK
WAAR PAULIENTJE OP DE KERMIS OPTRAD ALS EEN "LEVENDE POP."

EN DAN WEER TERUG....
NAAR HET GEWONE LEVEN IN OSSENDRECHT
TOT DAT
Meneer Musters?
Jk ben
Emile Grandsart
en ik heb een voorstel voor u!
CONTRACT
Een toernee door België met u en uw dochtertje!
En voor hoe lang?
O, maar een paar weken.
En de andere kinderen?
Wie moet er voor hen zorgen?
Hun tantes soms?!
Nou?..
Waarom ook niet?
Zus KEE ZAL OOK MEEGAAN ALS GEZELSCHAP VOOR PAULIENTJE
ALS ALLE SPULLEN INGEPAKT ZIJN.....
VERTREKT PAULIENTJE - AMPER ANDERHALF JAAR OUD - NAAR BRUSSEL VOOR HAAR EERSTE SERIE OPTREDENS!

wordt vervolgd ...

Binnenweg 33

door Maria Pals - Broosus

In wat nu het heemhuisje is aan Binnenweg 33 hebben tot in februari 1962 Fons en Net Hugens gewoond. Net is er op 22 februari gestorven en daarna is Fons elders gaan wonen. Wij, mijn man Frans Pals en ik, Maria Broosus, konden het voor f. 2,50 per week huren en deden dat vanaf april 1962 tot 20 november 1964.
Voor we er introkken hebben we eerst het een en ander aangepast aan onze wensen. Ik denk dat er in de loop der tijd weinig aan het oorspronkelijke van dit pandje is veranderd.

Zo was er buiten een waterput en geen waterleiding binnen. Dat hebben we eerst aan laten leggen. Wij hadden de watermeter binnen en in de strenge winter van 1963 kwamen de overburen bij ons om water. Zij hadden de meter buiten en die leiding was bevroren. In de kamer waar je binnenkomt hebben we de balken weggewerkt door een hardboard plafond aan te bren-gen. Op de muren kwam behang. De vloer was betegeld en daar strooide Nel tegen dat het zondag werd wit zand op in mooie figuren. Wij legden er zeil overheen met daarop kokosmatten.
In de piepkleine ruimte achter de rechtse muur was een bedstee en die mochten we slopen om er een slaapkamertje van te maken.

Ook daar legden we een nieuw plafond. De bedsteden in de kamer gebruikten we als kastruimte.

Een gedeelte van het interieur van het heemhuisje ten tijde dat de familie Pals er woonde. Daaronder zoals dat gedeelte er nu uitziet. U ziet: er is heel wat gewijzigd.

Van de kamer kom je in de stal waar we een keukentje timmerden met een aanrecht erin. Om dat daar geen stookplaats was en het dus erg koud kon zijn hebben we een scheidingswand geplaatst, waar we een tafeltje tegenaan konden zetten. Daarachter was ons waskot en omdat er geen licht was mocht mijn man een raampje in die muur maken. In ons keukentje was geen gas aangelegd en ik kookte er op een tweepitsgasstel dat aangesloten was op een butagasfles.

Vanuit de keuken kon je naar een volgende stal waar twee varkenskoten in gemetseld waren. Die gebruikten we als kolenkot en voor houtopslag. En in de zomer gingen we proppen rapen die we daar ook bewaarden.
Ook bevond zich daar de poepdoos, die we snel vervangen hebben door een W.C.-pot.

Frans en Maria Pals-Broosus met hun dochtertje vóór hun huis dat dan toch echt wel te klein werd. Tegenwoordig komen leden van onze heemkundekring Het Zuidkwartier er bij elkaar. Een veelvoud van die drie, maar dat is natuurlijk wat andesr dan er wonen.

Toen alles klaar was zijn we op 3 mei getrouwd en er gaan wonen. Wat voelden wij ons rijk in ons paleisje!
Van lieverlee is de groentetuin in orde gemaakt. Mijn man moest om de zoveel tijd de beerput legen en dan kon de hele buurt meegenieten. Toen na verloop van tijd onze dochter geboren werd was men net de Binnenweg aan het bestraten. Tot die tijd was het een zandpad. De straat lag zo overhoop dat de dokter zijn auto in de Wouwbaan moest parkeren. Toen de volgende kleine zich aanmeldde werd het huisje echt te klein voor ons. We zijn toen in de tuin ernaast een nieuw huis gaan bouwen, maar het was voor ons een mooie tijd in het kleine huisje.♣

Er werd gekookt op een tweepitsgasstel met een butagasfles.

Redactie: Er is heel wat verbouwd om het huisje in zijn oorspronkelijke staat terug te krijgen, maar ook om het te onderhouden. Zo staan we nu voor de taak om het hele dak te vernieuwen. We zijn met de eigenaren, waarvan we dit pandje huren, in overleg.

SCHATTEN IN ONS MUSEUM DEN AANWAS

door Hetty Kappelhof

Een teerkas of spaarkas

teerkast geschonken door Eugène Jansen, fotografie: Frans Klaassen

Komend uit Noord-Holland en daar ook al geen kroegtijger kwam ik, pas Brabantse geworden, een keer terecht bij café 'De Leeuw van Vlaanderen', net over de grens in België.
Daar aan de muur hing een intrigerend kastje; iets voor duiven of biljarten misschien?
Mijn wederhelft was dan wel ooit kroegtijger in het noorden maar het kastje was ons allebei onbekend.
Het was een platte kast, je kon er geen glazen of voedsel in opbergen. Wel leken de vele openingen in het kastje schuin naar beneden te lopen. Eigenlijk een beetje een parkeerautomaat waar je muntjes in kon doen maar dan een met 50 tot 100 gleufjes.
Een paar dagen later ontdekte ik tot mijn plezier en verwondering nog zo'n kast, uitgerekend bij ons mooie museum 'Den Aanwas' in Ossendrecht.
Daar wist menigeen me te vertellen wat dat geheimzinnige kastje moest voorstellen en waar het voor gebruikt werd vroeger. Het was een "teerkas" ook wel spaarkas genoemd en er hing er vroeger een in de meeste cafés.
Dat 'teer' heeft niets te maken met dat zwarte spul op wegen of daken maar alles met 'verteren', potverteren.
Nu wordt het al een stuk duidelijker: je verteert je geld op de jaarlijkse 'teeravond'.
In die teerkas spaarde je individueel, de kapper stopte er bijvoorbeeld zijn fooien in, de leden van de kaartclub hun winst, de brandweer en de Harmonie spaarden ook. Je spaarde wel individueel dus had de een meer te verteren dan de ander tijdens de teeravond.
Ieder had een eigen nummer in de kas maar je kon nooit alleen de kas openmaken. Omdat de kas twee sloten had waren er altijd twee sleutels nodig. De club had een sleutel en de kastelein had er een.
Alles wat de club of vereniging bij elkaar had gespaard werd tijdens de teeravond opgemaakt. Het woord 'avond' is trouwens bedrieglijk, het feest begon vaak al 's morgens en altijd in januari of februari.
De teerkasten zijn nog tot de zeventiger jaren gebruikt, daarna verdwenen ze geleidelijk maar op internet worden nog mooie exemplaren te koop aangeboden.
Wilt u zelf zien hoe zo'n café met teerkas er vroeger uit zag: kom naar museum Den Aanwas en verteer iets in het gezellige cafeetje daar.♣

Piet Geers en Jan & Jaan Vriens

foto uit de collectie van Jac vd Bussche

Un voogelveraoltje

Dur Jan Luysterburg

Voogels komme n'uit un aai, da wit iederjeen. En voogels ebbe pluime en un snaovel, da wit ok ieder kiend. Mar wa kuunde ien oons diejalekt nog mjeer oover voogels vertelle?
Nouw, lees/löster mar ies.

huiselijke ruzie bij de huismus?

Wij praote n'oover ne voogel, of un voogeltje, mar iek ken ok meense, die ut oover ne piet emme, of oover ne pietevoogel.
Ne manneleke voogel jeet bij oons un man of un manneke. Un vrouweleke voogel jeet un pop of popke. Bij kiepe en aandere oenderaachtege jeet de man 'aon' en de pop 'en'. Bij duive kenne me de doffer en de duivien.

Un grwoote troep voogels bij mekaore noeme we un zwaarem, soms ok wel un krwooi. Bij duive zegge me: un klad.

Ien ut vroege vurjaor prebeere de manne ut art te steele van un pop. Z'emme diekels nie ien de gaote, da d'ut ien de reegel toch de pop ies, die bepaolt meej welke man da ze ien zeej gaot. Mar jao, manne zèèn nouw jimmel nie sliemer. Un nuuw koppel voogels doe vurlwoopig tweej dienge: un nest maoke, ok wel genoemd un nest bouwe, en paore. De man zal prebeere om de pop zoow diekels moogeluk te treeje*. Da mot goed gedaon worre, want aanders zèèn d'aaiers nie bevruucht. Daorom lwoop te man gereegeld te stouwe** aachter de pop. Veul manne fluite, roepe of koere*** daor ok nog bij. As de pop bruujzig ies, gao ze dan ziete. Ze zak wa dur d'r pwootjes, zoowda te man zun waarek goed kan doen. De kweektèèd gao begiene, de aaikes worre geleed.

En dan kom te bruujtèèd.
Nor un tedje kuunde al zien of d'aaiers bevruucht zèèn, dur ze te schouwe. Ge ouw ze dan teege n'ut liecht of vur un laamp en a t'ur un donker djeel te zien ies, dan gao d'alles goed. Ies ut aai nog jimmel liecht, gwooi ut dan mar op de mieswoop.
As de bruujtèèd zoow goed as vurbij ies, worre de ouwers un bietje zeenewaachtig. Vurral a t'aaiers aongepiekt zèèn. Ut jong è tan meej zun aaitaand un oopeniengeske ien de aaierschaol gepiekt en nouw gao t'ie prebeere om dur uit te komme.

Un voogeltje da nog mar net gekiept ies, duus nog mar pas uit ut aai gekroope n'ies, noeme we un plat jong. Ut ies diekels nog nat en pattekaol. Ut kan nog jimmel nieks, mar a g'ut un klein stwootje teege de nest voelt dan gao zunne kop omwoog en zunne snaovel wèèd oope, ien de oop, da vaoder of moeder daor wa d'iendouwt. Bij da schwooie maoke ze ok nog piepende, krèèsende of blèètende geluije.
Ien de reegel emme voogels mjeer as jin jong ien de nest liege. Ut klenste jong, ut kaokelnesje, ies diekels un aachterblèèverke. Ge vraog d'oew èège n'af of t'ie ut wel zal redde. Zoowlaank as de jonge nog nie zelf kuune n'eete, worre ze gevwoojerd dur d'ouwe. Ut voer kom tan uit de krop of uit de snaovel van de ouwers.

Jonge voogels emme nog gin pluime of penne, aljeen mar wa doons oftewel nest'aor. A ta doons steeds mjeer pluime/penne worre, dan praote me n'onderaand oover vluuge jong. Diekels komme ze steeds mjeer uit de nest en gaon ze wa scharrele en fladdere, ze staon dan op uitvliege.

vijf merels 1 dag voordat ze uitvliegen.

As ut dan nog nie te laot ien 't jaor ies, begiene de voogels mjeestal nog aon un twidde rondje. Tortelduive doen swèèle wel neege rondjes op un jaor, mar jao, die maoke dan ok zoow un miezeraobel krakkemiekig nest, da te aaiers mjeestal al laank op de grond te pletter gevalle zèèn vurda z'uitkomme.
As de voogels ziete te bruuje dan meude ze netuurluk nie verschouwe, want dan ies de kaans grwoot, da ze verjooge worre en nie mir truugkomme. Ze laote dan d'aaiers of de jonge n'ien de steek. Veul voogels geeve n'oew trouwes noggenjees de kaans om ien de buurt van de nest te komme. Ze krèèse, kwèèke of blaoze dan net zoow laank totda ge dur bang

van wordt en mar weggaot. Sommigte voogels valle n'oew zelfs aon.

Un voogel bestao netuurluk uit un aontal onderdjeele. Opvallend ies de bek of snaovel. Aon de vörm van de snaovel kuunde zien, wa te voogel it. Zoow ies bevobbeld un kenorrie un echte zaodeeter, meej zun stompe snaovel. Mar kek t'ies naor de snaovel van un ind, of un kooliebrie, un mèèrel, un kiep of un pappegaoi. Kende de kruisbek? Die ed un snaovel die speesieaol aandig ies om zaod uit un prop te peutere.

Vur ut vliege zèèn de vleugels en de stèèrt belangrèèk.
Sommigte voogels emme n'un kuif of un klèèn köfke. Kiepe n'emme n'ok zoowiets, mar dan un kam.

jonge groenling of liever gezegd groenvienk

De veere n'of virkes noeme wij pluime of ok wel penne. Nor de kweektèèd ies un voogel altij un tedje ien de ruif. IJ lot dan zun pluime valle om plak te maoke vur nuuwe penne. IJ ies dan aon 't ruive. Soms kan un voogel nie goed dur de ruif komme. IJ voel zun èège dan nie al te lekker.
Ad un voogel aon zun pwoote pluime n'ed tot aon zun tjeene, dan zegge we da t'ie sokke n'ed.

A ge voogels ouwt, dan kan da d'ien un klèèn kwooike, un grwoote bruujkwooi of un voogelkwooi meej un vollejèère. Mar veul meense zien liever de voogels vrij rondvliege n'ien de netuur.
Ge kuun te netuur diechterbij aole, dur ien oew tuin of aon oew uis of schuur un nestkasje t'ange. Da motte dan liefst al doen vur de wienter, want sommigte voogels kieze dan al dur nestplak vur ut kommede jaor. Of ze gebruike de nestkas as slaopnest.
De voogelsoort die vroeger ut mjeeste vurkwaam ien oonze tuin was de muus. Seegeswoorig ziede die druuktemaoker veul miender, omda wij daoke gemokt emme waor ze nie mjeer onder kuune om te bruuje. En daor kom nog bij, da tur op straot nie mir zoow veul pèèrdestront te viene n'ies. Pèèrdemoppe**** zèèn un belangrèèke voedselbron vur de muuse.

De leste jaore ziede mjeer mèèrels, sprjeeuwe, biemeeskes, rwoodbösjes, vienke, kaauwe, (tuurkse) törtelduive en annebroeke (=Vlaomse gaoie) as muuse.

Vienke, sèèze, groenvienke, puuters, goudvienke, kneuters, baarmsèèze, fraoters, eurepeese kenorries en lèèsters worre veul ien vollejèères gouwe, vur de zang en om te prebeemweeuwe, de kempaone, de èèsvoogeltjes en de wooievaors. Van die leste voogelsoort zèèn veul vrouwe nogal bang, want ze brenge nie aljeen kienders, mar ze pieke ok

badende houtduiven in de vijver

re durmeej te kweeke.
Op fezaante, kwartels, petrèèze en zoow wor veul gejooge. Al mot iek zegge da tur bekaant gin jaogers mir zèèn.

Stwootvoogels worre bij oos bekaant altij 'klaamper' genoemd. Daornaost edde netuurluk nog de eende, de gaanze en de zwaone, de waoteroentjes, de

de moeders ien dur bjeene, zoowda tie wel un week ien bed motte blèève om te geneeze.

Ien de polder ziede ok steeds mjeer rèègers.

Bij ut schrèève van dees veraoltje em iek daankbaor gebruikgemokt van ut 'Woordenboek van de Brabantse Dialecten, deel III, Sectie 4: De wereld tegenover de mens, Fauna, Aflevering 1: Vogels, geschreeve dur Dr.J.Swanenberg.

* Ien deftig Ollaans ies 'treeje' netuurluk 'treden'. Kuunde norgaon, wa wij vroeger dochte a t'ur ien de kerk gezonge wier: 'Wilt heden nu treden'.

** Wanjeer ne man of un jonge gast al un tedje un vriendien ed en ij wul nouw wel ies wa mjeer as dur aandje vastouwe en kuuskes geeve, dan zegge me n'ok: 'IJ stao d'op stouwe'.

***Ien de karnevalstèèd was ut vroeger ien Woosdrecht de gewoonte, da te kienders gienge 'koere', da wul zegge: meej un masker op ooveral bij de meense n'aonbelle en a tur dan iemand verbaosd oopedeej (dur wier ommes nwoot aongebeld, alle meense kwaame n'aachterom), dan adde die jong de grwootste leut. Ze riepe dan lached: 'Koere-koere-koere". Ze kreege dan ien de reegel veul schelle nor durre kop.

Eeuwenlang de meest 'gevreesde' vogel ...

**** Pèèrdemoppe worre wel ies ut aachtste weereldwonder genoemd. Ut zèèn naomeluk aachtkaantige moppe die uit un rond ol komme.♣

Foto's uit de collectie van Maria Rosskamp (2, 3, 4, 5) en internet (1, 6 en 7)

Een hele hele kleine greep uit één van de gastenboeken van ons heemkundig streekmuseum in Ossendrecht, met pen geschreven en dus helaas niet altijd erg duidelijk te lezen. Daarom hebben we de tekst hier en daar erbij getypt. En dan zijn er natuurlijk een heleboel bezoekers die ons zonder commentaar weer verlaten. De gastvrouwen en -heren hebben zeker eer van hun werk.

Foto hiernaast: de ingang met rechts van de voordeur het gastenboek. Links aan de wand de fotocollage van de lokale oud-Indiëgangers van onze eerste tentoonstelling in 1989.

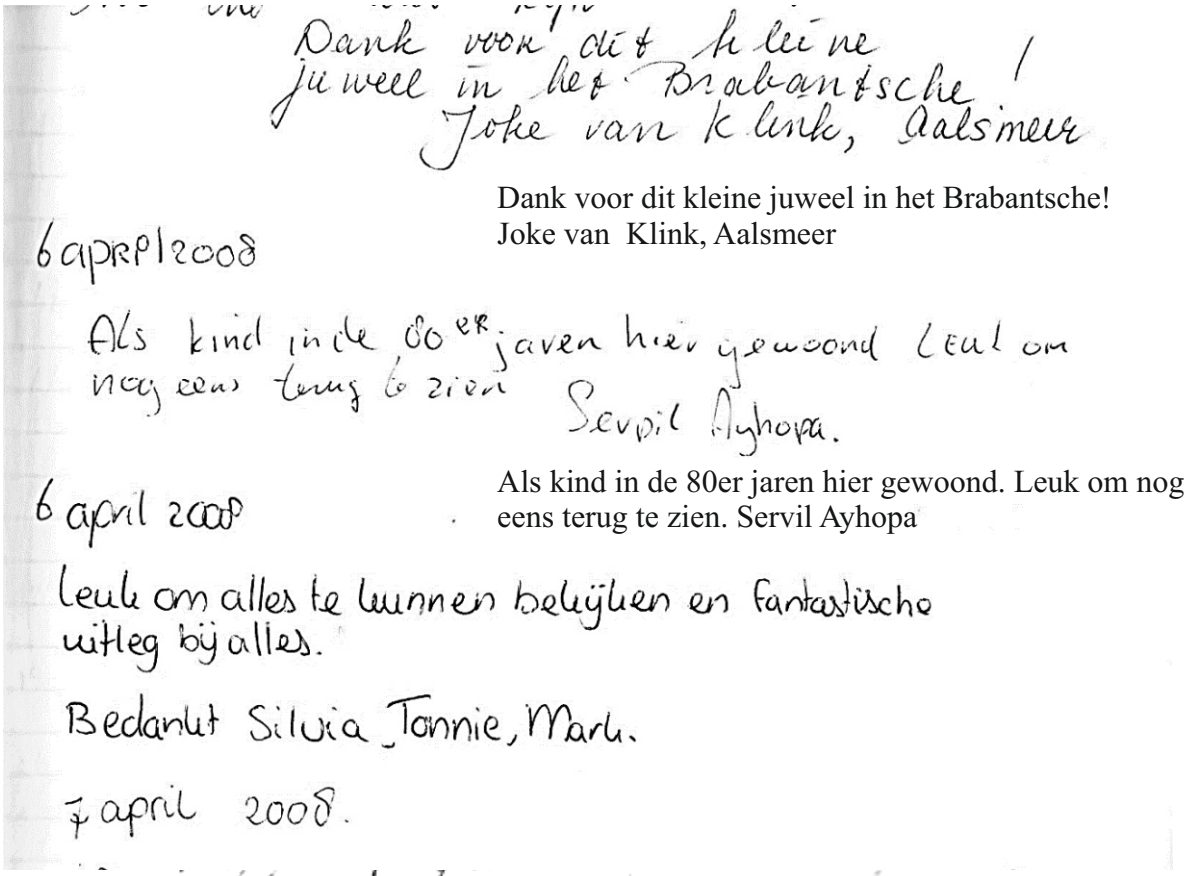
Samenstelling en foto's
Maria Rosskamp

Gastenboek

Streekmuseum

Den Anwas.

Dank voor dit kleine juweel in het Brabantsche!
Joke van Klink, Aalsmeer

6 april 2008

Als kind in de 80er jaren hier gewoond. Leuk om nog eens terug te zien. Servil Ayhopa.

6 april 2008

Leuk om alles te kunnen beleven en fantastische uitleg bij alles.

Bedankt Silvia, Tonnie, Mark.

7 april 2008.

Hebben erg genoten van de prettige en gastvrije ontvangst en de interessante verhalen.

3-10 [illegible]

13-10 mooi museum! Veel te zien. Vooral de speelgoedcollectie sprong in het oog.

Mooi museum! Veel te zien. Vooral de speelgoedcollectie sprong in het oog.

Mvg. Robin Cleeren en Nadja van der Veeken

13-10 HEEMKUNDEKRING „DEN LANDE VAN LEGGE"
NIJ WAREN, ALS BESTUUREN WERKGROEP, HIER TE GAST.
ZIJN ONDER INDRUK VAN WAT HIER IS GEREALISEERD.
DIT ZOU NOOR ONS EEN GROTE WENS ZIJN OM ZOIETS
IN LEGGE MOGELIJK TE MAKEN. COMPLIMENT AAN DE
BEHEERWERKGROEP EN DE HEEMKUNDEKRING
„ZUIDKWARTIER." DIT GEBEUREN VERDIENT NOG EEN
LANGE VOORTZETTING
DANK VOOR JULLIE
GASTVRIJHEID

J. VERGOUWEN SECRT.
HKK DEN LANDE VAN LEGGE

↑ Even in de catalogus zoeken: Cor Cleeren, Franka Stoutjesdijk en op de achtergrond kijkt Broer Pals toe. Allen lid van de museumwerkgroep.
→ Broer Pals en Jac Smeijers bestraten opnieuw onder het karkot achter het museum. ↓ Lea Verrezen en Dian Kok catalogiseren – deze keer in de 'mooie kamer' – de verkregen items van het museum en werken de inventaris bij, die eerder opgestart is door Adri Raats.

12-8 2012 Complimenten voor al het verzamelde, maar ook voor alle vrijwilligers.

Complimenten voor al het verzamelde, maar ook voor alle vrijwilligers.

12.8.2012 Het was beslist de moeite waard om even van de fiets af te stappen en hier te kijken. Het enthousiasme van de verhalen van de vrijwilligers was zeker boeiend. Ik zal nooit het verhaal over het ondergeschoven kind vergeten. Bedankt. Janny Barten uit Wierden (Ov).

Het was beslist de moeite waard om even van de fiets af te stappen en hier te kijken. Het enthousiasme van de verhalen van de vrijwilligers was zeker boeiend. Ik zal nooit het verhaal over het ondergeschoven kind vergeten. Bedankt, Janny Barten uit Wierden (Ov)

12-8-2012 Wij hebben genoten van het museum hartelijk dank voor alle informatie die de medewerkers ons gaven
Met vriendelijke groet Cees en Anneke.

12-8-2012

GEBOREN VAN MUSEUM
ERG LEUK

MURGR
Joke-John 3 jr

Helemaal leuk! We hebben genoten
Yet Niek (4 jaar) & Nance (2 jaar) uit Qatar

26/8 Wat een leuke verrassing! Met neven- & nichtendag een cultureel bezoek.

Juliet & Chemène (4 jaar)

Wat een leuke verrassing! Met neven- en nichtendag een cultureel bezoek.
Juliet en Chemène (4 jaar)

26/8 Geweldig leuk museum, en verrassend zo in "min" eigen dorp!! Ossendrecht

Fadi, Susan, Yoëlle

Geweldig leuk museum, en verrassend zo in "min" eigen dorp!! Ossendrecht

20.08 Heel interessant. Veel herkenbare dingen uit mijn jeugd bij opa en oma in Vinkel (bij 's-Hertogenbosch) en uit het Museum Hoeksche Waard
Jan en Ans van den Bijl Ridderkerk

24-8 Heel erg mooi we hebben genoten ervan!
Team Massar

24-8 Dit was zeker de moeite waard, heel mooi opgezet
Bedankt voor jullie gastvrijheid!
Rien en Mieriam Koch
Steenbergen.

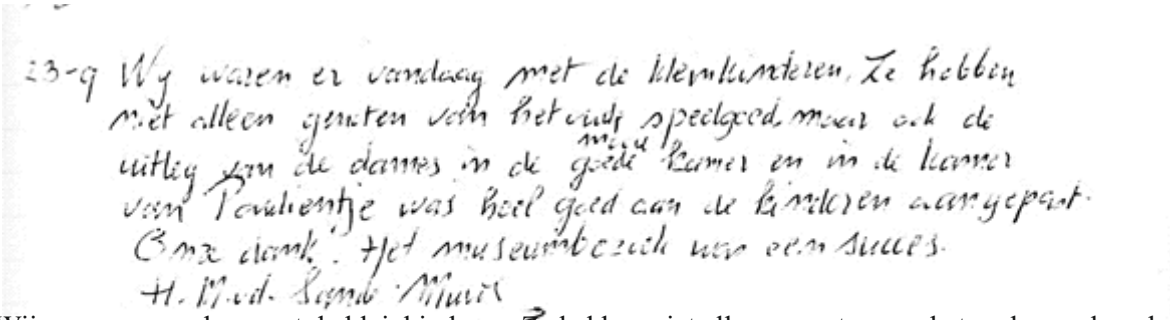
24/8. Wat mooi, zo verzorgd en practisch voorgesteld
héél veel te zien! Bedankt
Ingrid en Perdita
STABroek. Mariaburg Cekee

24/8 30 P.

11/9/14 Leuk de werktuigen van m'n opa weer eens te zien! Ik heb 'hem' er nog mee zien werken. Houd het museum in stand 'n juweeltje!
M.v Mechelen

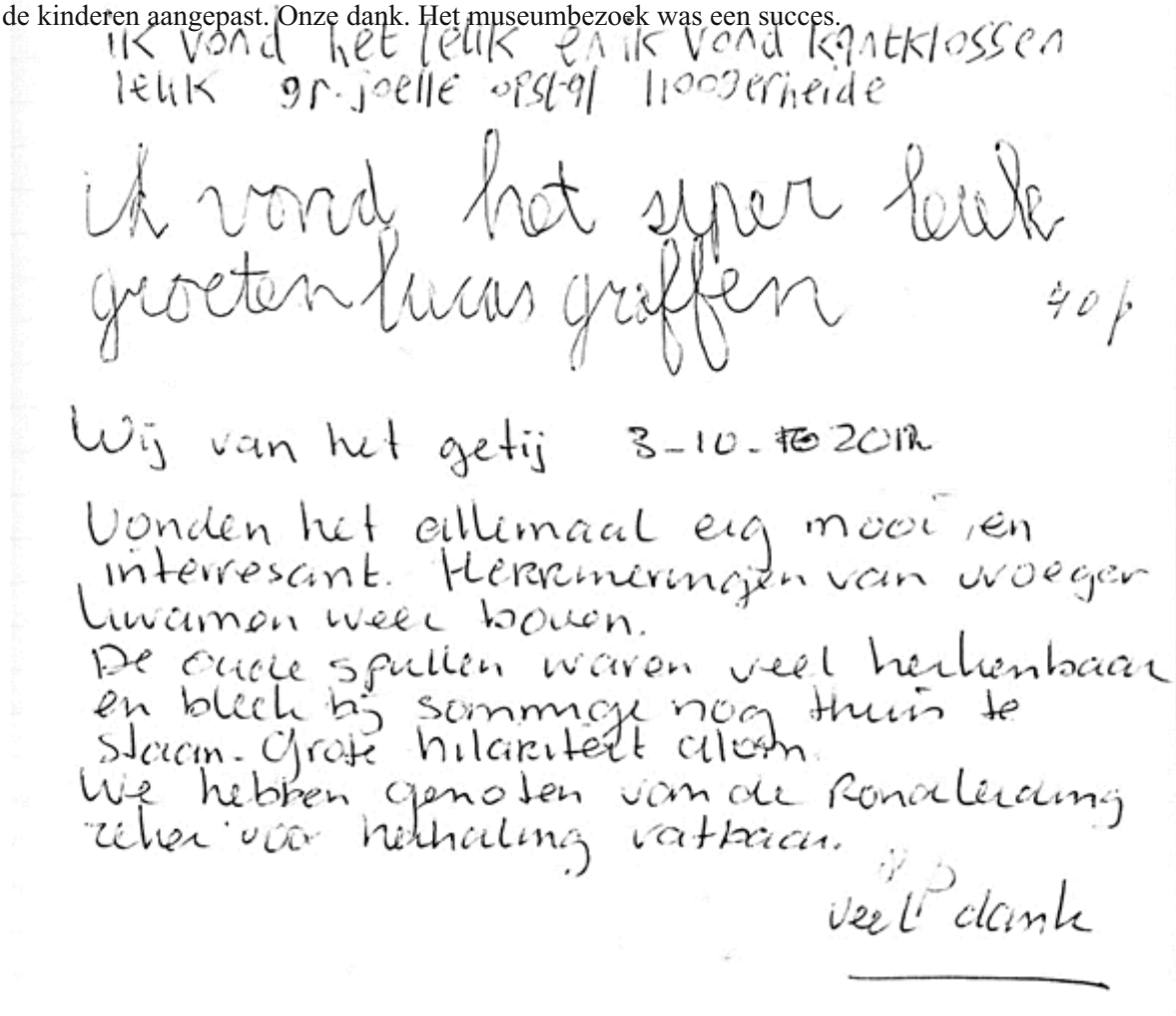
28/9/14 Prachtig, prachtig, prachtig
We hebben genoten
Frans en Dumpie
Schouten

28/9 '14 Prachtig!
Kees Heikoop
28 bezoekers

23-9 Wij waren er vandaag met de kleinkinderen. Ze hebben niet alleen genoten van het oude speelgoed maar ook de uitleg van de dames in de goede kamer en in de kamer van Paulientje was heel goed aan de kinderen aangepast. Onze dank. Het museumbezoek was een succes.
H. Mid. Lamb Muur

Wij waren er vandaag met de kleinkinderen. Ze hebben niet alleen genoten van het oude speelgoed, maar ook de uitleg van de dames in de goede kamer en in de kamer van Paulientje was heel goed aan de kinderen aangepast. Onze dank. Het museumbezoek was een succes.

ik vond het leuk en ik vond kaatsklossen leuk en ook joelle op 9/10 hoogerheide

ik vond het super leuk
groeten lucas griffen 4 o/j

Wij van het getij 3-10-2017

Vonden het allemaal erg mooi en interessant. Herinneringen van vroeger kwamen weer boven.
De oude spullen waren veel herkenbaar en bleek bij sommige nog thuis te staan. Grote hilariteit alom.
We hebben genoten van de rondleiding zeker voor herhaling vatbaar.
Veel dank

Onze bezoekers komen echt van over heel de wereld! Wel hebben ze dan meestal hier hun wortels. Er ontstaan vaak leuke gesprekken en heel veel herinneringen borrelen op en worden gedeeld.
Voor de jongere garde (wij doen hier ook het *Ot en Sien*- en het *Jet-en-Jan*-project) is het een eerste kennismaking met (over)grootmoeders tijd. Schoolklassen, reüniegroepjes, huwelijksjubilarissen met hun gasten, zangkoortjes, leden van andere heemkundekringen, passerende (motor)fietsclubjes.... je kunt het zo gek niet bedenken of ze zijn in ons museum geweest... en meestal blijver-rast.

Wilt u ook een keertje komen kijken? Of nóg een keertje? In het seizoen zijn we elke tweede en vierde zondag van de maand open vanaf april tot november, of op afspraak met een groep. ♣

EEN BIJZONDERE JUBILEUMTENTOONSTELLING

IN MUSEUM DEN AANWAS - OSSENDRECHT

40 JAAR HEEMKUNDEKRING HET ZUIDKWARTIER IN BEELD

Foto Bertus van Gils, tekst: vicevoorzitter Bert Jansens

De museumwerkgroep - Onze gastvrouwen en -heren staan voor u klaar.

Heemkundekring 'Het Zuidkwartier' bestaat op 27 maart 2017 veertig jaar. Bij een dergelijk jubileum sta je even in het midden van de belangstelling en daarom is het thema van onze jaarlijkse tentoonstelling dan ook gewijd aan veertig jaar Heemkundekring 'Het Zuidkwartier'.

Met deze tentoonstelling, die vormgegeven is door de Fotogroep Zuidwesthoek in samenwerking met Jac Smeijers en Jan Lauwerijssen, willen we onze heemkundekring wat meer in beeld brengen. Alle facetten die bij heemkunde en bij onze kring horen komen aan bod.
Ook worden er dit jaar in het cafeetje van ons museum verschillende gebeurtenissen en verworvenheden uit ons verleden belicht en gepresenteerd. We tonen u zo de veelzijdigheid waarop men zich actief met heemkunde, en met de geschiedenis en huidige betekenis van ons heem kan bezighouden,

Kom gerust eens een kijkje nemen! ♣

REACTIE OP ARTIKEL 'EVEN DE TEUGELS LOSGELATEN!!!' – Tijding 2016-3 p.18

door Franka Stoutjesdijk

Toen wij het artikel van André Jansen vanuit Canada binnenkregen, was daar ook meteen zijn verzoek of wij konden nagaan wie er allemaal op de foto's stonden.
Enkele namen wist hij nog, maar niet allemaal. Ik ben toen met de foto's op stap gegaan en kreeg hele leuke reacties.
Helaas heeft al die navraag niet opgeleverd dat we de administratie van paardenclub St. George teruggevonden hebben, noch de vlag. Tot nu toe in ieder geval.

Deze foto heeft jarenlang bij mijn ouders op de schouw gestaan: in het rijtuig links burgemeester André van Gils naast toenmalig voorzitter van vereniging St. George, mijn vader Jac Jansen. Op de rug gezien: ? Achter de koets drie amazones, waarvan ik dan weer niet de namen weet.

Van meerdere kanten heb ik vernomen dat de administratie en gegevens naar een andere rijvereniging zijn overgedragen. Mogelijk naar Moerstraten of Wouwse Plantage.

Wel kwamen -ook bij mij- leuke herinneringen boven.
Toen ik ongeveer 15/16 jaar was kocht mijn vader een Gelders paard, Rosa geheten. Daar mocht ik op gaan rijden.
Les heb ik niet gehad. Je leerde het in de praktijk en droeg gewoon een broek en trui. Rijlaarzen, rijbroek en cap werd niet aangeschaft. Ik maakte ritjes in de buurt en ook vaak ritjes via de Zandstraat, de Schenkeldijk naar de Hinkelenoordpolder waar Henny Jansen woonde. Van daar reden we dan samen.

Het is eens voorgekomen dat we te paard naar de Ossendrechtse kaai gingen om te zwemmen. Na een hele poos kwam op enig moment Emile van den Eijnden met aan iedere hand een paard aangelopen en vroeg ons of we iets verloren hadden. Bleken we de paarden niet goed vastgebonden te hebben...

Rosa was niet altijd even gemakkelijk. Ze ging niet graag van het erf af en was eigenzinnig. Zal ook wel aan mijn rijkunst gelegen hebben. Zo is het voorgekomen dat we aan de Mareberg iemand op de brommer tegemoet kwamen. Uit alle macht probeerde ik Rosa opzij te laten gaan, maar ze hobbelde vrolijk verder en ging dan op het laatste nippertje pas opzij. Met als gevolg dat de bestuurder van de brommer al van schrik in het naastliggend slootje was gesprongen. Als tiener schiet je dan ook nog in de lach, wat natuurlijk niet zo netjes was.

Broer Cees kreeg op zijn zevende een pony, Pimpernel. Dat was een pittig beestje dat niet gewend was dat er op gereden werd.
Cees Mattheussens was wat ouder en maakte het paardje zadelmak. Ria Jansen, José Adriaanse en Frank Nelen reden allemaal op een pony. Samen maakten ze hele tochten door de omgeving. Er kwamen inmiddels steeds meer liefhebbers van de paardensport in de regio.

Om deel te kunnen nemen aan concoursen moest men lid zijn van een landelijke rijverening.
St.George was zo'n vereniging, maar slapend en moest dus nieuw leven ingeblazen worden. Ik herinner me nog dat midden jaren zestig daarover gesprekken bij ons thuis zijn gevoerd met o.a. Ria Coppens en oud-militair Königs. Ze kwamen tot het besluit om van St. George weer een actieve vereniging te maken. Mijn vader, Jac Jansen, is toen een aantal jaren voorzitter geweest; later opgevolgd door kapitein Meulenbelt.
In de wei bij ons op de boerderij te Calfven is er ook een of tweemaal een concours gereden. Later zijn er nog concoursen gehouden op het terrein bij Holland Crop in de omgeving van de Pannenhoef. Men vormde 4-tallen. Ze trainden bij Sporteles aan de Dennenlaan te Hoogerheide, waar ook indoor concoursen zijn gehouden.

Rosa heeft nog voor mooie nakomelingen gezorgd, o.a. Mandra en daar heeft broer Cees, als lid van St. George, op gereden. Cees herinnert zich dat hij les had van Stan van Meir (zie vorige Tijding) en later van Adrie Leenaerts. Hij nam ook deel aan de concoursen.

André Jansen heeft enkele gewonnen medailles aan ons museum geschonken, en ook een van zijn bekers. Zijn commentaar: Ze passen beter daar in Ossendrecht dan bij mijn (klein)kinderen in de kast. Nu staat die beker te glimmen op de schoorsteenmantel in ons cafeetje met de medailles ernaast. Dank daarvoor André.♣

Op de pony Cees Jansen, midden: Cees Mattheussens (van Thuur Mattheussens) en de amazone rechts ben ik in 1963.

TIJDING, KRONIEK VAN HEEMKUNDEKRING HET ZUIDKWARTIER

'Tijding' is het periodiek van heemkundekring 'Het Zuidkwartier' en verschijnt drie keer per jaar. Met Zuidkwartier bedoelen we het gebied ten zuiden van Bergen op Zoom. Losse nummers van de Tijding zijn verkrijgbaar via bestuurslid Cor Cleeren. Een nummer van het lopende jaar kost € 7,00 en van voorgaande jaren € 4,00. Op de website staan alle Tijdingen behalve de laatste twee jaargangen.

Inlichtingen over het lidmaatschap kunnen worden ingewonnen bij het secretariaat en de bestuursleden Frans Klaassen (ledenadministratie) en Cor Cleeren. Op onze website kunt u alles vinden over heemkundekring Het Zuidkwartier en het lidmaatschap. Daar kunt u ook een inschrijfformulier uitprinten. De contributie bedraagt € 20,00 per jaar, per gezin. Leden woonachtig buiten de gemeente Woensdrecht wordt € 10,00 aan portokosten in rekening gebracht, voor België € 12,50.

Bankrekening: NL86 RABO 0140 5214 37 tnv HKK Het Zuidkwartier te Hoogerheide.
Website: www.hkk-zuidkwartier.nl
http://www.facebook.com/hetzuidkwartier
Redactie: J. Daalmans, J. van Elzakker, M. Rosskamp, F. Stoutjesdijk / vormgeving: Maria Rosskamp
Druk: Marwa Print & Copy - Essen, België

Kaft, voorkant: streekheemmuseum Den Aanwas te Ossendrecht van Heemkundekring het Zuidkwartier, achterkant: ons heemhuis Het Kwartier te Hoogerheide. Foto's gemaakt door Frans Klaassen.

Nadruk van, of overname uit "Tijding" van een artikel of gedeelte(n) daarvan in welke vorm dan ook, is zonder toestemming van het bestuur en de schrijvers van de artikelen niet toegestaan. De heemkundekring "Het Zuidkwartier" aanvaardt geen enkele verantwoording aangaande de stijl of de juistheid der artikelen, doch laat deze geheel voor rekening van de ondertekenaars.

BESTUUR HEEMKUNDEKRING "HET "ZUIDKWARTIER"

Voorzitter
de heer J. Luysterburg, tel. 0164 85 21 41
e-mailadres: luysterburg01@ziggo.nl
Vicevoorzitter:
de heer B. Janssens, tel. 06-45432811
e-mailadres: Bertsatru@gmail.com
Secretariaat:
mevrouw E. Cleeren
e-mailadres: secretaris@hkk-zuidkwartier.nl
postadres: Aanwas 29, 4641 JE, Ossendrecht
Penningmeester:
mevrouw L. Kools, tel. 06 27 53 61 93
e-mailadres: loeskools@gmail.com
2e Penningmeester:
de heer J. Mathijssen, tel. 0164 61 48 85
e-mailadres: johnmathijssen@outlook.com
Bestuursleden:
de heer C. Cleeren, tel 0164 60 35 33
e-mailadres: Cormar65@ziggo.nl
Past. Dierckxstraat 17, 4645 EK Putte

mevrouw L. Hengst, tel. 0164 25 94 19
e-mailadres: luce.hengst@hetnet.nl

de heer F. Klaassen, tel. 0164 61 31 70
e-mailadres: klaassen.frans@gmail.com
KLM laan 6, 4631 JW Hoogerheide

de heer D. Verbeek, tel. 0164 61 61 96
e-mailadres: dverbeek@ziggo.nl

Websitebeheerder:
de heer S. Schauenburg
e-mailadres: webmaster@hkk-zuidkwartier.nl

CONTACTPERSONEN WERKGROEPEN

Redactieraad: kopij inleveren bij
- e-mailadres mariarosskamp@planet.nl of:
- mevrouw F. Stoutjesdijk, tel. 0164 67 25 63
Aanwas 40, 4641 JJ Ossendrecht
e-mailadres: frankastoutjesdijk@gmail.com

Distributie:
- de heer F. Klaassen, tel. 0164 61 31 70
- de heer C. Cleeren, tel 0164 60 35 33

Archeologie:
mevrouw L. Hengst, tel. 0164 25 94 19
e-mailadres: luce.hengst@hetnet.nl
Documentatie:
de heer C. van Opdorp, tel. 0164 61 38 30
e-mailadres: adrivanopdorp@home.nl
Evenementen:
de heer J. Lauwerijssen, tel. 0164 61 39 79
e-mailadres: janlauwerijssen@hotmail.com
Fotografie:
de heer F. Klaassen, tel. 0164 61 31 70
e-mailadres: klaassen.frans@gmail.com
Genealogie:
de heer C. Cleeren, tel 0164 60 35 33
e-mailadres: Cormar65@ziggo.nl
't Kwartier/ heemtuin:
mevrouw M. Wattel, tel. 0164 61 39 34
e-mailadres: odilde6@gmail.com
Museum:
mevrouw F. Stoutjesdijk, tel. 0164 67 25 63
e-mailadres: frankastoutjesdijk@gmail.com
Oude handwerktechnieken:
mevr. B. Brokken, tel. 0164 61 28 62
e-mailadres: bepdirkbrokken@hetnet.nl
Dialecten:
de heer J. Luysterburg, tel. 0164 85 21 41
e-mailadres: luysterburg01@ziggo.nl
Toponymie: ad hoc

Het
Kwartier